

ШИНЭ КОРОНА ВИРУС (COVID-19)-ИЙН УЛМААС САНХҮҮГИЙН САЛБАРТ ҮҮСЭХ СӨРӨГ НӨЛӨӨЛЛИЙГ БУУРУУЛАХАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

2020 он

Гүйцэтгэсэн: Н.Нарантуяа¹, Б.Батчимэг², А.Бадамсүрэн³, А.Мөнгөнсаран⁴, Б.Батболд⁵, Б.Тэргэл⁶, А.Нинжин⁷, Б.Дөлгөөн⁸, О.Бямбасүрэн⁹, Ч.Билгүүн¹⁰, Д.Лхагвасүрэн¹¹

1 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын референт, nanantuya@frc.mn

2 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын референт, batchimeg_b@frc.mn

3 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын референт, badamsuren@frc.mn

4 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын ахлах мэргэжилтэн, mingunsaran@frc.mn

5 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын мэргэжилтэн, batbold_b@frc.mn

6 СЭХ-ны Зах зээлийн судалгаа, хөгжлийн газрын мэргэжилтэн, tergel@frc.mn

7 СЭХ-ны Үнэт цаасны газрын референт, ninjin@frc.mn

8 СЭХ-ны Үнэт цаасны газрын мэргэжилтэн, dulguun_b@frc.mn

9 СЭХ-ны Даатгалын газрын мэргэжилтэн, byambasuren@frc.mn

10 СЭХ-ны Даатгалын газрын гэрээт ажилтан, bilguun_ch@frc.mn

11 СЭХ-ны Хууль, эрх зүйн хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, lkhagvasuren_d@frc.mn

ХУРААНГУЙ

2020 оны эхээр улс орон даяар тархаж эхэлсэн шинэ төрлийн корона вирус нь дэлхийн хүн амын эрүүл мэнд, улс орны эдийн засагт томоохон эрсдэлийг үүсгэсэн. Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийг 2009 оны хямралаас хойших хамгийн том уналт, бууралт хүлээж байна хэмээн олон улсын шинжээчид таамаглаж эхэлсэн бөгөөд улс орнууд халдварын тархалтыг зогсоох үүднээс хөл хорио тогтоосноор эдийн засаг, бизнесийн олон салбарын үйл ажиллагаа тасалдаж эхлээд байна. Энэхүү судалгааны зорилго нь шинэ корона вирус (Ковид-19)-ийн улмаас Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлд үүсэж болох эрсдэлийг шуурхай илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх бодлогын санал боловсруулахад оршино.

Халдварт өвчин тохиолдож байсан улс орнуудыг тодорхойлж, тэдгээрийн хямралыг даван гарсан, хямралын дараа түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авсан байдал, эхний хоёр сарын байдлаарх корона вирус ихээр тархаж буй улс орнуудын эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн нөхцөл байдал, түүний эсрэг шуурхай авч хэрэгжүүлж буй бодлогын хэрэгслүүдийг судалсан.

Корона вирусийн дам нөлөөгөөр Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлд үүсэж буй нөхцөл байдлыг тодорхойлж, түүнийг шийдвэрлэх саналыг энэхүү судалгааны ажлаар боловсрууллаа.

Жич: Энэхүү судалгааны ажил нь корона вирусийн тархалтын эрчимжих эхэн үед боловсруулагдсан буюу судалгаанд ашиглагдсан мэдээлэл нь өвчлөл эхэлж байх үеийн мэдээлэлд суурилсан болно.

Түлхүүр үгс: санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эдийн засгийн хүндрэл, корона вирус, хөл хорио

JEL ангилал: G20, G28

НЭГ. УДИРТГАЛ

2019 оны 12 дугаар сард Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс (БНХАУ)-ын Хубэй мужийн Ухань хотод “Шинэ төрлийн корона вирусээс үүсэлтэй уушгины хатгалгаа” өвчин анх илэрч, халдварлах нөлөө ихтэйн улмаас хүмүүсийн шилжих хөдөлгөөнөөр дамжин дэлхийн бусад улс орнуудад 2020 оны 1 дүгээр сараас эхлэн хурдтай тархан цар тахлын хэмжээнд хүрээд байгаа билээ. Дэлхийн хэмжээнд хамарсан халдварт өвчлөлүүд нь дан ганц иргэдийн эрүүл мэнд, амь насанд аюул учруулаад зогсохгүй улс орнуудын эдийн засгийн үйл ажиллагаанд эрсдэл учруулах нөлөөтэй юм.

Цар тахлын нөлөөгөөр бизнес эрхлэгч, үйлдвэрлэгч, аж ахуйн нэгж (ААН)-үүдийн үйл ажиллагааны тасралтгүй байдал доголдох, зах зээлийн бүтээмж буурах, ажилгүйдлийн түвшин өсөх зэрэг эрсдэлүүд үүсэж байдаг. Түүнчлэн эдийн засаг, зах зээлийн орчныг даган санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдал алдагдах, хөрөнгийн хөрвөх чадвар буурах, системийн хэмжээний эрсдэлүүд тохион удаан хугацаанд үргэлжлэх хямралыг өдөөх боломжтой юм. Шинэ төрлийн корона вирусийн дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд үзүүлэх нөлөө өндөр байгаа бөгөөд дэлхийн хоёр дугаар дайны дараагаар тохиосон их хямрал, 2009 онд тохиосон санхүүгийн зах зээлийн хямрал зэрэг томоохон хямралуудаас ч илүү гүнзгий нөлөөтэй байж болзошгүй талаар олон улсын судлаачид, эдийн засагчид таамаглал, тооцооллыг дэвшүүлээд байна.

Вирусийн тархалтаас шалтгаалсан энэхүү хямралаас ард иргэдийнхээ амь нас болон ирээдүйн амьдралын чанар аль алиныг нь хамгаалах томоохон сорилт бодлого гаргагчдын өмнө тулгараад буй энэхүү үед Санхүүгийн зохицуулах хороо (СЗХ)-ны зохицуулалтын салбарууд болох хөрөнгийн зах зээл, даатгалын салбар, банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж, зээлийн хоршоодын хувьд үзүүлж буй нөлөөг цаг тухай бүр үнэлэх, дэлхийн бусад улс орнууд эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлээ хамгаалах чиглэлд бодлогын ямар байр суурьтай оролцож буйг судлах, өвчлөлөөс үүдэн зохицуулалтын салбаруудад үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллагууд, тэдгээрийн хөрөнгө оруулагчид, үйлчлүүлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний саналыг боловсруулах зорилгоор энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэлээ.

Энэхүү судалгааны ажилд халдварт өвчлөл болон онцгой нөхцөл байдлын үед улс орнууд тохиосон хямралыг хэрхэн даван туулж байсан талаарх туршлага манай улсын санхүүгийн зах зээлд халдварт өвчлөлийн үзүүлж буй нөлөө, дөрөвдүгээр бүлэгт үүсээд буй сөрөг нөлөөллөөс зах зээлийн оролцогчдыг хамгаалах чиглэлд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний саналыг тусгасан. Мөн халдварт өвчлөлийн үеэр зах зээлийн оролцогчид, бизнесийн байгууллагуудад үйл ажиллагаандаа мөрдөх зөвлөмжийг боловсруулан хавсаргасан болно.

ХОЁР. ОНЦГОЙ НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ҮЕД ХЯМРАЛЫГ ДАВАН ТУУЛСАН УЛС ОРНУУДЫН ТУРШЛАГА

Улс орон бүр өөрсдийн онцлогт тохируулан халдварт өвчин гарсан үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, бэлэн байдлын стратеги, төлөвлөгөөг боловсруулдаг бөгөөд санхүүгийн салбарын тогтвортой байдлыг хангахын тулд эрх бүхий байгууллагууд хэрхэн уялдаа холбоотой ажиллаж, ямар арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх талаар тус стратегиудад тусгажээ. Мөн зарим улс орнуудын хувьд халдварт өвчин гарсан үед мөрдөгдөх зөвхөн санхүүгийн байгууллагуудад зориулсан бизнесийн тогтвортой, тасралтгүй үйл ажиллагааг хангах төлөвлөгөөг урьдчилан боловсруулсан байдаг. Үүнээс гадна, улс орнууд системийн нөлөө бүхий санхүүгийн байгууллагууддаа бэлэн байдлын үнэлгээг гарган эрсдэлээс урьдчилан сэргийлдэг. Тухайлбал Америкийн Нэгдсэн Улс (АНУ)–ын Холбооны нөөцийн банк халдварт өвчний үед санхүүгийн байгууллагуудад тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах чадамж буй эсэхийг тодорхойлох зорилгоор бэлэн байдлын үнэлгээг томоохон 15 банкны хүрээнд гаргасан. Мөн үндэсний хэмжээнд төдийгүй бизнесийн байгууллагууд эдийн засгийн огцом савлагааны үеэр ашиглах эрсдэлийн санг байгуулдаг жишиг олон улсад түгээмэл байна.

Шинэ корона вирус гарсантай холбоотойгоор улс орнуудын авч хэрэгжүүлж буй бодлогын арга хэмжээ

Корона вирус гарсантай холбоотойгоор дэлхий дахинд улсын болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд бизнесийн тогтвортой үйл ажиллагааг хангах төлөвлөгөөг яаравчлан хэрэгжүүлж байна.

(БНХАУ): БНХАУ–ын эрх баригчид корона вирус гарсантай холбоотойгоор эдийн засгийн уналтаас үүдэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах, бизнесийн байгууллагуудыг дэмжиж ажиллах нарийвчилсан төлөвлөгөөг гаргасан.

2020 оны 01 дүгээр сарын 27–ны өдөр БНХАУ–ын Банк, даатгалын зохицуулах хороо (CBIRC) “Банк, даатгалын салбарын санхүүгийн үйлчилгээг бэхжүүлэх, корона вирусээс урьдчилан сэргийлэх, үр дүнтэй хяналт тавих чиглэлээр хамтран ажиллах тухай мэдэгдэл” гаргав. Тус мэдэгдэлд бүх банк, даатгалын байгууллагууд дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ хэмээн тусгажээ. Үүнд:

- Шинэ корона вирусийн халдвараас урьдчилан сэргийлэх, хянах ажилд холбогдох хэлтэс, орон нутгийн засаг захиргаад бүх хүчээ дайчлан тусалж, хамтран ажиллах;
- Санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлэх ногоон суваг нээх;
- Өвчнөөр өвчилсөн бүсүүдэд үзүүлэх дэмжлэгийг өргөжүүлэх шаардлагатай бөгөөд санхүүгийн үйлчилгээний төлбөр хураамжийг бууруулах, чөлөөлөх, процедурыг хялбаршуулах;
- Өвчин эмгэгийн улмаас орлогын эх үүсвэрээ түр алдсан хүн амд зээлийн бодлогын талаар зохих давуу эрх олгох, орон сууцны ипотекийн зээл, зээлийн карт болон бусад хувийн зээлийн зохицуулалт, зээлийн хугацааг оновчтойгоор сунгах;
- Корона вирустэй холбоотой даатгалын нэхэмжлэл гаргасан хэрэглэгчдэд давуу эрх олгож, нөхөн төлбөрийг бүрэн олгох;
- Ажилтнуудын өвчний үзлэгийг сайжруулах, Автомат теллер машин (АТМ)–ы ариутгал, цэвэрлэгээг тогтмол хийж, үйл ажиллагаа явуулж буй санхүүгийн үйлчилгээний газруудын эрүүл ахуй, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх менежментийг сайжруулах, ажилчид, үйлчлүүлэгчдийн төвлөрлийг бууруулах зэрэг болно.

Мөн БНХАУ-ын Сангийн яамнаас иргэд, бизнесийн байгууллагуудад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхээ нийтэд мэдээлсэн бөгөөд БНХАУ-ын Төв банк өвчний улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон аж ахуйн нэгжүүдийн зээлийн хүүг бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх амлалт өгсөн. Тус улсын эрх баригчид муж, хот тус бүрийн хэмжээнд дараах бодлогын арга хэмжээг авч эхлээд байна.

БНХАУ-ын экспортын төв хот болох Гуандон дахь банк болон даатгалын зохицуулагч байгууллага халдварт өвчний улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон бөөний болон жижиглэн худалдаа, хүргэлт, аялал жуулчлалын салбарын компаниудыг дэмжин ажиллахаа зарласан. Гуандон хот дахь банк болон бусад санхүүгийн байгууллагууд бизнес эрхлэгчдэд туслах үүднээс зээл төлөлтийн хугацааг хойшлуулах, зээлийн хүүг бууруулах зэрэг арга хэмжээ авч ажиллах шаардлагатай байгаа талаар зохицуулагч байгууллагаас мэдэгджээ. Мөн зохицуулагч байгууллагын зүгээс зээл олгох бусад сувгуудыг бий болгож, байгууллагуудад зээл олгох үйл явцыг хялбаршуулах шийдвэр гаргасан.

Бээжин дэх зохицуулагч байгууллага тус өвчний улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон компаниудыг дэмжих үүднээс банкууд зээлийн хүүгээ бууруулж, мөн хүнд нөхцөлд орсон бизнесүүдийн чанаргүй зээлийг худалдаж авахыг актив удирдлагын компаниудад мэдэгдэв.

Шанхай хотын Хүний нөөц, нийгмийн хамгааллын товчооноос 2020 оны 02 дугаар сарын 03-ны өдөр корона вирусийн өвчнөөс үүдэн үйл ажиллагаа доголдсон аж ахуйн нэгжүүдийн санхүүгийн дарамтыг бууруулах арга хэмжээ авч ажиллахыг мэдэгдлээ. Тус арга хэмжээнүүд нь ажилгүйдлийн даатгалын хураамжийг буцаан олгох, нийгмийн даатгалын сангийн тохируулгын хугацааг хойшлуулах, нийгмийн даатгалын төлбөрийн хугацааг сунгах зэрэг юм.

Сүжоу мужийн захиргаа жижиг, дунд үйлдвэрлэл (ЖДҮ)-д олгох зээлийг нэмэгдүүлэх, санхүүжилтийн зардлыг бууруулахыг банкуудад уриалж, ажилгүйдлийн даатгалын шимтгэлийн 50 хувийг буцаан олгохыг амлаж, үйл ажиллагаа нь ноцтой доголдсон аж ахуйн нэгжүүдийн даатгалын төлбөрийн хугацааг зургаан сараар сунгах шийдвэр гаргажээ. Төрийн өмчийг бизнесийн зориулалтаар түрээсэлдэг ЖДҮ-ийн хувьд нэг сарын түрээс төлөхөөс чөлөөлөх бөгөөд хоёр дахь сарын түрээснээс 50 хувиар хөнгөлнө. Нэн шаардлагатай аж ахуйн нэгжүүд үл хөдлөх хөрөнгийн албан татвараас чөлөөлөгдөх мөн татвар төлөх хугацааг 3 сараас дээшгүй хугацаагаар хойшлуулах боломжтойг тогтоожээ.

Түүнчлэн корона вирусийн дэгдэлт нь БНХАУ-ын иргэдийн хувьд даатгалын мэдлэгийг дээшлүүлж, тухайн улсын амьдралын даатгалын салбарын урт хугацааны хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлж болзошгүй юм. Дэлхийн амьдралын даатгалын хоёр дахь том зах зээлийн хувьд БНХАУ-д өсөлтийн боломж өндөр хэвээр байгаа бөгөөд даатгалын компаниуд технологийн дэвшлийг ашиглан бодлогоо алсаас хүргэхийг эрэлхийлж байна.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс /БНСУ/: БНСУ-ын Засгийн газраас 2020 оны 02 дугаар сарын 07-ны өдөр санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлэх ажлыг эхлүүлсэн ба нийт 379.6 тэрбум воныг шинэ зээл болон баталгаанд олгосон бол корона вирусийн дэгдэлтийн улмаас бизнест нөлөө үзүүлж буй жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид, жижиглэн худалдаачид, хувиараа бизнес эрхлэгчдэд зориулан нэмэлт 607.4 тэрбум воны зээл болон баталгааг олгосон.

Жижиг бизнес эрхлэгчдийн хувьд БНСУ-ын Аж үйлдвэрийн банк болон бүс нутгийн зээлийн баталгааны сангаар дамжуулан бага хүүтэй зээл, баталгааны дэмжлэг зэрэг санхүүжилтийг авах боломжтой бөгөөд БНСУ-ын Аж үйлдвэрийн банкны хэт бага буюу үндсэн хүүтэй зээлд хамрагдах хөрөнгийг 1.7 их наяд воноос 4.2 их наяд вон болгон нэмэгдүүлэх, бүс нутгийн зээлийн батлан даалтын сангийн баталгааны дэмжлэгийн зориулалттай хөрөнгийг 16.7 их наяд воноос 17.2 их наяд

вон болгон нэмэгдүүлэх шийдвэрийг тус тус гаргасан.

Түр зуурын хөрвөх чадварын асуудалтай тулгараад байгаа жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн хувьд барьцаалагдсан анхдагч бондын үүрэг (P-CBO) болон жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд зориулсан Засгийн газрын санхүүжилтийн хөтөлбөрөөр дамжуулан санхүүгийн дэмжлэг авах боломжтой ба P-CBO-ийн олголтыг 1.7 их наяд воноос 2.2 их наяд вон болгон нэмэгдүүлэх, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжихэд чиглэсэн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн (аж үйлдвэрийн бүтцийг хөгжүүлэхэд 3 их наяд вон, байгууламжийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд 4 триллион вон) хэрэгжилтийг хангах ажлууд хийгдэнэ.

Түүнчлэн корона вирусийн тархалтаас шалтгаалан бизнесээ санхүүжүүлэхэд асуудалтай тулгарч байгаа жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн зээлийн хугацааг хамгийн багадаа зургаан сар болон нөхцөл байдал буурах хүртэл сунгах, хамгийн ихдээ 100 саяас 500 сая хүртэлх хэмжээний дунджаар 1–1.5 хувийн хүүтэй хөнгөлөлттэй нөхцөл бүхий бизнесийн зээл олгох бодлогыг баримтлан ажиллаж байна.

Сингапур Улс: Сингапурын Худалдаа аж үйлдвэрийн яамны дэргэдэх хуулийн зөвлөх төрийн байгууллага болох “Энтерпрайз Сингапур” нь бизнесийн тогтвортой үйл ажиллагааг хангах төлөвлөгөөг боловсруулах гарын авлага гаргасан. Тус гарын авлагад корона вирустэй холбоотой бизнесийн тасралтгүй үйл ажиллагааг хянах менежерийг томилох зөвлөмжийг өгчээ. Мөн ахлах менежерүүдээс гадна харилцаа холбоо, хүний нөөц, үйл ажиллагаа хариуцсан ажилтнуудын залгамж халааг төлөвлөхийн ач холбогдлыг тус гарын авлагад ихээхэн онцлов. Үүнээс гадна, онцгой нөхцөл байдалд ажиллах багийг байгуулж, тэдгээрийн боловсон хүчнийг бүх цаг үед тусгаарлахыг бизнесийн байгууллагуудад зөвлөжээ.

Сингапурын хувийн даатгалын компани “AIA” нь өөрийн 1.4 сая даатгуулагчдадаа корона вирусийн даатгалд үнэгүй хамруулах болсноо мэдэгдсэн. Харин шинэ даатгуулагчид 2020 оны 02 дугаар сарын 17–ноос 7 дугаар сарын 31–ний өдрийн хооронд үнэгүй хамрагдах боломжтой. Даатгалын үйлчлэл хугацаа нь 2020 оны 12 дугаар сарыг дуустал байх бөгөөд энэхүү тусгай нөхцөл нь эмнэлэгт хэвтэх нэг удаагийн төлбөр болох \$1000–ын, корона вирусийн өвчний улмаас нас барсан тохиолдолд \$25000–ын нөхөн төлбөр олгохоор заажээ. Энэ арга хэмжээ нь тус компанийн нийгмийн өмнө хүлээсэн хариуцлагын хүрээнд хийж буй ажил ажээ.

Хонконг Улс: Хонконг Улсын зохицуулагч байгууллагууд орон сууцны болон кредит картын зээлээ төлөхөд бэрхшээлтэй байгаа иргэдэд онцгой анхаарал хандуулж ажиллах талаар санхүүгийн байгууллагуудад зориулсан удирдамж гаргасан. Мөн тус улсын эрх баригчид ЖДҮ эрхлэгчдэд бага хүүтэй зээл олгох, вирусийн эсрэг тэмцэх амны хаалт үйлдвэрлэдэг болон бусад эрүүл мэндийн бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэдэг компаниудад шинээр данс нээх үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, санхүүгийн үйлчилгээний шимтгэлээс чөлөөлөх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх юм.

Бослого үймээн, корона вирусийн тархалтын улмаас хүнд байдалд орсон эдийн засгаа аврахын тулд Хонконг Улсын засаг захиргаа 18–аас дээш насны иргэн бүрт \$1200 тараах бөгөөд нийт 120 тэрбум Хонконг доллар (\$15.4 тэрбум) зарцуулагдана. Энэхүү тэтгэмжид Хонконгийн байнгын оршин суугч 7 сая орчим хүн хамрагдахаар болжээ. 2019 оны 3 дугаар улирлаас эхэлсэн санхүүгийн хямралын улмаас тус хот сүүлийн 15 жилийн хугацаанд анх удаа төсвийн алдагдалд орсныг сангийн сайд Пол Чан мэдэгдсэн байна. Нөхцөл байдал цаашид улам муудаж, 2021 оны санхүүгийн жил дуусахад Хонконгийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ 4.8 хувиар буурах төлөвтэй байгааг тэрээр анхааруулжээ. Бэлэн мөнгө тараахаас гадна Хонконгийн эрх баригчид татвараас хөнгөлөх, бага орлоготой иргэдийн орон сууцны нэг сарын түрээсийн төлбөрийг чөлөөлөх, амьжиргааны түвшин

доогуур 200,000 өрхөд нэг удаагийн тэтгэмж олгохоор болжээ.

Вьетнам Улс: Вьетнам Улсын Төлөвлөлт, хөрөнгө оруулалтын яамнаас Засгийн газарт хүргүүлсэн мэдэгдэлд Төв банк ЖДҮ эрхлэгчид, халдварт өвчнөөс үүдэн үйл ажиллагаа доголдсон тариаланч, аж ахуй эрхлэгчдэд олгох зээлийн хүүг бууруулах, зээл эргэн төлөлтийн хугацааг сунгах зэрэг зээл олголтыг дэмжих үйл ажиллагаа авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай талаар дурджээ. Мөн Сангийн яам зарим доголдсон бизнесүүдийн татвар төлөлт болон газрын түрээсийн төлбөрийг хойшлуулах, татварыг бууруулах асуудлыг авч үзэх талаар мэдэгдсэн.

Их Британи Улс: Их Британи Улсын санхүүгийн зохицуулагч байгууллагууд 2006 онд зургаан долоо хоногийн хугацаанд зах зээлийг бүхэлд нь хамарсан тахал тархахад санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах үүднээс ямар арга хэмжээ авч ажиллах, одоогийн мөрдөгдөж буй зарчмыг хэрхэн сайжруулах тал дээр хэлэлцүүлэг, уулзалтыг зохион байгуулж байв. Тус уулзалтын үр дүнд дараах санаачилгуудыг гарган, хэрэгжүүлсэн.

- 2007 онд Их Британийн Засгийн газраас “Томуу, томуу төст өвчин, тахлын үеийн хариу арга хэмжээ авах үндэсний хэмжээний стратеги”-ийг баталсан;
- Бэлэн мөнгөний гүйлгээ хийдэг байгууллагууд тахал өвчний үед баримтлах ёс зүйн дүрмийг боловсруулсан;
- Томуу, тахал өвчний үед банкны хэвийн үйл ажиллагааг хангахын тулд жижиглэн худалдааны банкууд зарчимд суурилсан тогтолцоог бий болгосон. Тус тогтолцооны хүрээнд дараах зарчмуудыг баримталсан. Үүнд:
 - ажилтнуудыг аюулаас хамгаалах;
 - Засгийн газрын үндсэн чиглэлтэй уялдаж ажиллах;
 - хамтын ажиллагааны хүрээг идэвхжүүлэх;
 - зарчмуудыг сурталчлах.

Эдгээр зарчмуудыг Санхүүгийн зохицуулагч байгууллага, Сангийн яам болон Төв банк нь баталсан бөгөөд Их Британийн бусад санхүүгийн байгууллагуудад өргөн хүрээнд хүлээн зөвшөөрүүлэх талаас нь түгээн дэлгэрүүлэх ажил хийгдсэн.

- Санхүүгийн байгууллагууд болох Лондоны хөрөнгийн бирж, Лондоны төлбөр тооцооны төв онцгой нөхцөл байдалд ажиллах төлөвлөгөөндөө өөрчлөлт оруулж илүү боловсронгуй болгосон;
- Салбарын хэмжээг хамарсан асуудлыг шийдэх, мөн гишүүнчлэлээр дамжуулан туршлага солилцох үүднээс даатгалын компаниуд Даатгагчдын холбооны удирдлага дор бизнесийн тогтвортой үйл ажиллагааг хангах холбоог байгуулсан;
- Алслагдсан байршлаас ажиллах баг нь өөр өөр байршлаас ажиллах эрсдэлийг тооцоолох үүднээс байгуулагдсан бөгөөд гол саад бэрхшээлүүдийн талаар удирдамж гаргасан.

Эдийн засгийн хямралын үед улс орнуудын авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ

Халдварт өвчлөлийн үр нөлөөгөөр дотоодын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт хямрал тохиох өндөр эрсдэл бий тул санхүүгийн салбараа хямралаас хохирол багатай гаргах, бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг тогтвортой байлгах зэрэг нь хамгийн чухал юм.

2009 онд тохиосон санхүүгийн зах зээлийн хямралын үеэр дэлхийн олон орны төв банкууд уламжлалт

болон уламжлалт бус хямралын эсрэг бодлогуудыг хослуулан хэрэгжүүлж ажилласан. Энэ үед авч хэрэгжүүлсэн гол арга хэмжээ нь санхүүгийн салбарын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжих замаар зээлийн тасалдлын эрсдэлийг бууруулах, гадаад валютын хөрвөх чадварыг тогтвортой байлгах, валютын своп хэлцэл хийх замаар ханшийн эрсдэлийг багасгах, ажлын байрыг тогтвортой хадгалах зэрэг байжээ.

Олон Улсын Валютын Сан (ОУВС)–гийн хийсэн судалгаагаар хямралын үед БНХАУ, Нигери, Унгар зэрэг орнуудын төв банкууд дотоодын зээлийн нөхцөл шаардлагыг зөөлрүүлэхэд, Чили, Израйл, Филиппин, Оросын Холбооны Улс, Мексик, БНСУ зэрэг улсуудын төв банкууд банкны салбарын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжихэд анхаарч байжээ. Төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжих бодлогынхоо хүрээнд банкуудын чанаргүй активыг худалдан авах, зээл олгох, санхүүгийн эх үүсвэр байршуулах, мөнгөний зах зээлийн арилжаанд хүлээн зөвшөөрөгддөг барьцаа хөрөнгийн жагсаалтыг шинэчилж өргөжүүлэх зэрэг олон арга хэрэглэжээ. Харин Турк, Филиппин, Израиль, Чили, Энэтхэг, Унгар, Индонез, Серби, БНСУ, Мексик зэрэг улсуудын төв банкууд Засгийн газартайгаа хамтран хямралын эрсдэлийг зөөлрүүлэхэд анхаарчээ. Энэ хүрээнд төв банк хооронд болон төв банкаас дотоодын банкуудтай валютын своп хэлцэл хийх замаар гадаад валютаар төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварыг дэмжих, гадаад валютын захад оролцох буюу интервенц хийх замаар ханшийн огцом савлагааг зөөлрүүлэх зэрэг арга хэрэглэсэн.

Үүнээс гадна дотоодын арилжааны банкууддаа гадаадын зах зээлээс валютын эх үүсвэр зээлэхэд бодлогын дэмжлэг үзүүлэх, гадаад валютын заавал байлгах нөөцийн хувь хэмжээг бууруулах гэх мэт цаг үеийн арга хэмжээ авч байжээ. Үүний үр дүнд банк санхүүгийн салбар төдийгүй бодит эдийн засагт учирсан эрсдэлийг бууруулж, учирч болзошгүй хохирлыг тойрч гарсан улсууд олон байна. Хямралыг зөөлрүүлж ажлын байраа хадгалахыг хичээсний үр дүнд эдийн засаг тогтвортой тэлэх суурийг бүрдүүлж чадсан гэж ОУВС–гаас дүгнэсэн.

ОУВС–гийн судалгаанаас үзэхэд улс орнуудын төв банкуудын ихэнх нь Засгийн газартайгаа хамтарч бодлогын арга хэмжээг цаг алдалгүй хэрэгжүүлэн, эдийн засаг дахь мөнгөний нийлүүлэлт огцом буурах, банкны салбарт зээлийн гэнэтийн тасалдал гүнзгийрэх, банк санхүүгийн салбар системийн шинжтэй эрсдэлтэй учрах, хөдөлмөрийн зах зээлд маш олон тооны ажлын байр хоромхон зуур алга болж ажилгүйдэл огцом нэмэгдэх, эдийн засаг уналтад орох эрсдэлээс сэргийлж чаджээ. Харин зарим улс орны төв банкууд хямралын үед тулгарч мэдэх аюулыг зөөлрүүлэх бодлого хэрэгжүүлээгүй, хямарсны дараа засах оролдлого хийсэн нь улс орны эдийн засгийг уналт руу түлхсэн байна.

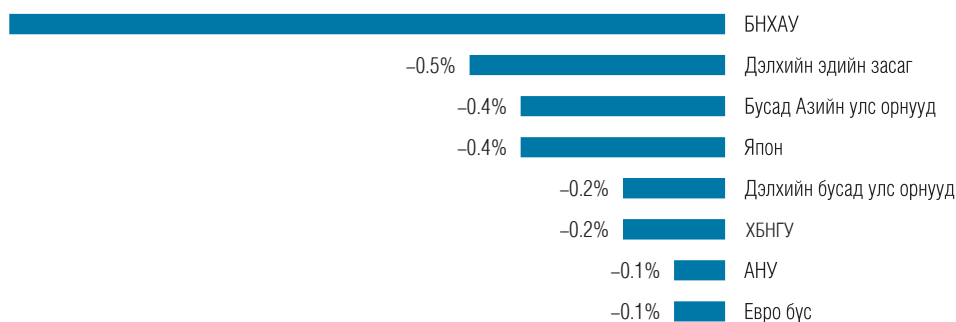
ГУРАВ. ШИНЭ КОРОНА ВИРУСИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛД ҮЗҮҮЛЭХ ДАМ НӨЛӨӨ

Макро эдийн засагт үзүүлж буй нөлөө

Олон улсын түвшинд: 2019 оны байдлаар дэлхийн нийт ДНБ-ий 24.8 хувийг АНУ, 16.3 хувийг БНХАУ, 5.9 хувийг Япон Улс, 4.5 хувийг Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс (ХБНГУ), 3.4 хувийг Энэтхэг Улс, 45.1 хувийг бусад улс орнууд тус тус эзэлж байгаа бөгөөд БНХАУ нь дэлхийн 2 дахь том эдийн засагтай улс юм. Мөн 2019 онд БНХАУ дэлхийн нийт үйлдвэрлэлийн 33 хувийг дангаар бүрдүүлсэн байна. Эдгээр статистик мэдээллээс харахад БНХАУ нь дэлхийн эдийн засагт ихээр нөлөөлдөг бөгөөд шинэ корона вирусийн дэгдэлт дан ганц БНХАУ-аас гадна дэлхийн эдийн засагт томоохон сорилт болж байна. Дэлхийн банкны 2020 оны 6 дугаар сард гаргасан Дэлхийн эдийн засгийн ирээдүйн хандлагын тайланд 2019 оны сүүлээс эхлэн хөгжсөн орнуудын эдийн засаг 7 хувиар, хөгжиж буй орнуудынх 2.5 хувиар агших төлөвтэйг дурджээ. Харин БНХАУ-ын эдийн засаг 1 хувиар өсөхөөр байгаа ба энэ нь сүүлийн 40 гаруй жилийн хугацаанд хамгийн багаар өсөх таамаглалтай байгааг онцолжээ.

Олон улсын шинжээчдийн 2020 оны эхэн үед таамаглаж байснаар шинэ корона вирусийн дэлхийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөө 2002 онд дэгдэж байсан CAPC (SARS) вирусээс илүү хүчтэй байж болзошгүй юм. Учир нь БНХАУ-ын эдийн засаг 2002 оноос хойш 4 дахин томорч бусад улс орнуудтай явуулж буй хамтын ажиллагаа, гадаад харилцаа нь илүү өргөжсөн байна. Хятадын эдийн засгийн энэхүү бууралт зүүн өмнөд Азийн улсуудад хамгийн их нөлөө үзүүлнэ гэж олон улсын шинжээчид таамаглаж байна. Тухайлбал Япон, БНСУ зэрэг улс орнуудын аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, тэр дундаа дэвшилтэт технологийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд БНХАУ хамгийн том нийлүүлэгч тул эдгээр улсуудын эдийн засгийн үзүүлэлтэд хамгийн их нөлөө үзүүлэхээр хүлээгдэж байна. Харин АНУ болон БНХАУ хооронд өрнөсөн худалдааны дайнтай холбоотойгоор АНУ-ын эдийн засагт корона вирусийн үзүүлэх нөлөө харьцангуй бага хэмээн шинжээчид таамаглажээ.

Зураг 1.1. Шинэ корона вирусийн 2020 оны I улиралд дэлхийн эдийн засагт үзүүлэх нөлөө, Дойче банкны тооцооллоор

Эх сурвалж: *Financial Times*

Шинэ корона вирусийн улмаас хамгийн их өртөх БНХАУ–ын эдийн засгийн салбарууд:

– Аж үйлдвэрийн салбар

Корона вирусийн тархалтын нөлөө хамгийн хүчтэй тусаж буй салбар нь аж үйлдвэрийн салбар тэр дундаа электрон бараа, тоног төхөөрөмж, автомашины үйлдвэрлэл байна. БНХАУ нь дэлхийн электрон тоног төхөөрөмжийн үйлдвэрлэлийн хамгийн том оролцогчдын нэг бөгөөд дэлхийн хэмжээнд хийгдсэн электрон бүтээгдэхүүний бүрдэл хэсгийн экспортын нийт 30 хувийг дангаараа нийлүүлдэг. Мөн өвчин тархсан Ухань хот нь автомашин үйлдвэрлэлийн төв хот бөгөөд уг бүсэд үйл ажиллагаа явуулж буй үйлдвэрүүд зогссоноор тус салбар хүчтэй нөлөөнд автаад байна.

Аж үйлдвэрийн салбарын уналттай холбоотойгоор банкны зээлийн чанар муудах эрсдэл үүссэн бөгөөд БНХАУ–ын Төв банк зогсонги байдалд орсон аж үйлдвэрийн салбараа унахаас хамгаалах, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд зориулан үүсгэсэн сангаа вирусийн халдварын үеэр ашиглаж эхэлсэн.

– Эрдэс бүтээгдэхүүний зах зээл

Корона вирусээс шалтгаалан Хятадын эдийн засагт үүсээд буй нөхцөл байдал нь дэлхийн эрдэс бүтээгдэхүүний салбарт мөн хүчтэй нөлөө үзүүлж байна. Учир нь БНХАУ эрдэс бүтээгдэхүүний зах зээлийн хамгийн том импортлогч улс тул үүссэн нөхцөл байдал, аж үйлдвэрийн салбарын зогсолт нь эрдэс бүтээгдэхүүний салбарт сөрөг нөлөө үзүүллээ. Мөн БНХАУ–ын дотоод эдийн засгийн энэхүү хүндрэлээс шалтгаалан өвчлөлийн дараагаар БНХАУ үйл ажиллагааг нь зогсоогоод байсан нүүрсний үйлдвэрүүдээ сэргээн дотоодын эдийн засгаа дэмжихээр төлөвлөж байгаа бөгөөд энэ нь цаашид эрдэс бүтээгдэхүүний зах зээлийн импорт буурахад нөлөө үзүүлэх магадлалтай.

– Аялал жуулчлалын салбар

БНХАУ–ын уламжлалт баяр цагаан сартай холбоотойгоор дотоодын аялал жуулчлал, түүнийг дагасан олон мянган захиалгууд цуцлагдсан. Үүнээс гадна БНХАУ нь дэлхийн аялал жуулчлалын салбарын томоохон оролцогчдын нэг бөгөөд 2018 оны 9 дүгээр сараас 2019 оны 9 дүгээр сар хүртэлх нэг жилийн хугацаанд БНХАУ–ын ард иргэд нийт 173.0 сая гаруй удаагийн жуулчлалаар 0.3 орчим их наяд долларыг аялал жуулчлалын салбарт зарцуулсан байна.

БНХАУ–ын эдийн засаг 2020 оны эхний улиралд халдварын тархалтын улмаас өрхийн хэрэглээ буурсан, санхүүгийн бус үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаа зогссоноос улбаатай огцом унасан. Харин 2 дугаар улирлаас тогтоосон хорио цээрээ сулруулснаар эдийн засаг нь аажмаар хэвийн байдал руугаа шилжсэн. Түүнчлэн Засгийн газраас санхүүжилтийн хомсдол, гадаад эрэлтийн бууралтыг нөхөхөөр ДНБ–ийхээ 2.8 хувьтай тэнцэх хэмжээний хөрвөх чадварыг сайжруулах, татвараас чөлөөлөх, эрүүл мэнд, татаас олгох зэрэг мөнгөний болон сангийн бодлого хэрэгжүүлсэн.

Манай улсын хувьд: Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу 2020 оны 02 дугаар сарын 11–нээс эхлэн 3 дугаар сарын 02–ны өдөр хүртэл буюу ойролцоогоор гурван долоо хоногийн хугацаанд Гашуунсухайт, Шивээхүрэн, Бичигт, Булган боомтын нүүрсний экспортыг бүрэн зогсоолоо. Энэ нь түүхий эдийн үнэ унавал экспортын бүтээгдэхүүнээс ихэнх орлогоо бүрдүүлдэг манай улсын хувьд хүндхэн цохилт болох юм. Монгол Улсын нийт экспортын 60 хувь нь зэс болон нүүрсний экспорт эзэлдэг. Өнгөрсөн оны хоёрдугаар сард Монгол Улс 1.9 сая тонн нүүрс экспортолж, 163.4 сая ам.долларын экспортын орлого олжээ. Ийнхүү өмнөх жилийнхтэй адилтган тооцвол Засгийн газрын хоригийн улмаас Монгол Улс нүүрсний экспортоос олох 163.4 сая ам.долларын орлогоо алдахаар байна.

Мөн 2019 оны байдлаар манай улсын нийт экспортын 93.8 хувь, импортын 41.8 хувийг БНХАУ дангаараа бүрдүүлж байгаа бөгөөд БНХАУ–д үүсээд буй уг нөхцөл байдал удаан үргэлжилбэл гадаад

худалдааны нөхцөл түүгээр дамжин дотоодын эдийн засаг, үйлдвэрлэлийн салбар уналтад орох магадлалтай.

Санхүүгийн зах зээлд үзүүлж буй нөлөө

Олон улсын түвшинд: Корона вирусийн улс орнуудын макро эдийн засагт үзүүлж буй нөлөө хөрөнгийн зах зээл дээр мөн ажиглагдан корона вирусийн айдас дунд хувьцааны үнэ санхүүгийн хямралаас хойших түүхэн доод түвшиндээ хүрлээ. 2020 оны 01 дүгээр сарын 23-ны өдрийн байдлаар БНХАУ-ын Си Эс Ай индекс 13 жилийн хугацаанд анх удаа уналаа. Мөн эрдэс баялгийн болон аж үйлдвэрийн салбарын бууралтаас шалтгаалан Япон, Шанхай, Хонконг зэрэг томоохон хөрөнгийн зах зээлүүдэд уналт, савлагаа үүсэж эхлээд байсан бол үүнээс хойш сар хүрэхгүй хугацааны дараа хувьцааны зах зээлийн голлох индексүүдийн нэг болох S&P 500 индекс 13 хувийн уналтыг үзүүлсэн нь 2008 оны хямралаас хойш үзүүлсэн хамгийн их бууралт боллоо. 2008 оны 10 дугаар сард S&P 500 индексийн үнэ 18 хувь унасан юм. Түүнчлэн Европт Их Британийн FTSE100 индекс 11 хувь, ХБНГУ-ын DAX индекс 12 хувь буурсан бол, Азид Nikkei-225 индекс 10 хувь, БНСУ-ын KOSPI индекс 8 хувь, Шанхайн Shanghai Composite индекс 8 хувийн бууралтыг тус тус үзүүлээд байна.

Хүснэгт 1. 1. Дэлхийн гол индексүүдийн төлөв

№	Индекс	2020.02.24 – 2020.02.28	2020.09.23– 2020.09.30
1	S&P 500 in United States	13% ↓	3.9%
2	Dow Jones in United States	14% ↓	3.8%
3	FTSE 100 in Britain	11% ↓	0.6% ↓
4	DAX in Germany	12% ↓	0.9%
5	KOSPI in South Korea	8% ↓	0.2% ↓
6	Hang Seng Index in Hong Kong	4% ↓	1.2%
7	Nikkei 225 in Japan	10% ↓	0.7% ↓

Эх сурвалж: www.marketwatch.com

Корона вирусийн тархалтаас шалтгаалан эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн нөхцөл байдал муудна гэсэн айдаст таамаглалаар хөрөнгө оруулагчид эзэмшиж буй хувьцаагаа худалдах хандлага ажиглагдаж байгаа юм. Зах зээлийн энэхүү нөхцөл байдалд уялдуулан АНУ-ын Холбооны нөөцийн банкны дарга Жероми Паувел “Корона вирусийн тархалтын нөхцөл байдал дордвол зохицуулагч байгууллагын хувьд эдийн засгийг дэмжих зохих арга хэмжээг авах болно” гэж хөрөнгө оруулагчдыг тайвшруулсан мэдэгдэл хийлээ.

Хөрөнгийн менежментийн “Гүггенхайм Инвестмэнт” компанийн шинжээч Скот Майнерд мөн Холбооны нөөцийн банкт хамтарч ажиллаж байгаа бөгөөд Уол Стрийтийн хамгийн чухал ажиллагаа болох хөрөнгө оруулалтын хөдөлгөөн удаашрах, царцахыг анхааралтай ажиглаж байгаа гэж мэдэгдлээ. Хэрэв нөхцөл байдал дордвол Холбооны нөөцийн банк хөрөнгө оруулагчдыг хөнгөлөлттэй үнийн нөхцөл санал болгож хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, зах зээлийн арилжааг идэвхтэй хэвээр хадгалах чиглэлээр шахах болно гэж мэдэгдсэн байна.

Бизнес эрхлэгчид, үйлдвэрлэгчдийн үйл ажиллагаа зогссоноос шалтгаалан бизнесийн байгууллагуудын зээлийн эргэн төлөлт муудаж эхэлсэн бөгөөд Эс Энд Пи-гийн таамаглаж буйгаар БНХАУ-ын банкны салбарын муу зээлийн нийт хөрөнгөд эзлэх дүн 2 хувиас 6.3 болж өсөх боломжтой бөгөөд уг үзүүлэлт нь БНХАУ-ын банкны салбарт сүүлийн 20 жилийн туршид тохиож байгаагүй үзэгдэл юм.

Корона вирусийн цар тахал улс орнуудад хурдацтай тархаж, тархалтыг удаашруулах зорилгоор олон нийтийн газар цугларахыг хориглож, ажилтнуудыг гэрээсээ ажиллуулах болсон, зарим улс орон хил

гаалиа хаасан зэрэг шалтгаанаас хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийн зах зээлийн талаарх тодорхойгүй байдал болон нөхцөл байдал муудна гэсэн айдас үүсэж хувьцааны үнэ бууран олон улсын зах зээлийн голлох индексүүд огцом унасан. Хөрөнгийн зах зээлийн уг уналт 2020 оны 5 дугаар сараас улс орнуудын тогтоосон хорио цээр буурсантай холбоотой эргэн сэргэсэн. 2020 оны 9 дүгээр сарын байдлаар хөрөнгийн зах зээлийн голлох индексүүд хэвийн хэмжээнд хэлбэлзэж байгаа хэдий ч корона вирусийн улмаас тодорхойгүй байдал одоог хүртэл үргэлжилж байна. Хөрөнгө оруулагчид цар тахлын нөхцөл байдлын улмаас найдвартай хөрөнгө оруулалтын хэрэгслийг сонгох болсноор бондын эрэлт өсөв. Мөн хөрөнгө оруулагчдын хандлага өөрчлөгдөж байгаатай холбоотой шинэ төрлийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг эрэлхийлэх болсон.

Корона вирус нь бизнесийн хэд хэдэн чиглэлд даатгалын нөхөн төлбөрийг нэмэгдүүлэх магадлал өндөртэй байна. Бусад тахал өвчний адил корона вирус нь иргэдийн амь нас, эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлээд зогсохгүй аялал жуулчлал, бизнесийн үйл ажиллагаа зогсоход хүргэж байна. Улмаар эрүүл мэнд, амь насны даатгал болон бизнесийн үйл ажиллагааны нөхөн төлбөрийн зардал нэмэгдэж болзошгүй юм. Даатгалын бодлогын мөн чанар нь урьдчилан тооцоолоогүй, үл мэдэгдэх эрсдэлээс даатгуулагчийг хамгаалдаг боловч тохиолдох нь мэдэгдэж байсан нөхцөл байдлаас хэрэглэгчийг хамгаалахгүй. Одоогийн байдлаар энэ талаар даатгагчдын нэгдсэн хандлага, үзэл гэж байдаггүй. Зарим даатгагчид корона вирусийг ийм нөхцөл байдал үүсгэхийг мэдэж байсан, мэдэх боломжтой нөхцөл байдал гэж үзсэн бол зарим нь эсрэг байр суурьтай байна. Корона вирусийн дэгдэлтийн өнөөгийн нөхцөлд даатгалын хамрах хүрээ хараахан тодорхойлогдоогүй байгаа юм. Энэ нь зарим талаараа БНХАУ–ын эрүүл мэндийн үндэсний комиссоос корона вирусийг В ангиллын халдварт өвчин гэж ангилдагтай холбоотой. Хятадын ихэнх хувийн даатгалын компаниуд В ангиллын халдварт өвчнөөс хамгаалах үйлчилгээ үзүүлдэггүй. Гэсэн хэдий ч зарим даатгагчид даатгалын гэрээний хасалтын заалтыг түдгэлзүүлж, өртгийн тодорхой хэсгийг сайн сайхан байдал, нийгмийн хариуцлагын хүрээнд нөхөн төлөх шийдвэрийг гаргаж байна. Даатгалын зах зээлд халдварт өвчлөлөөс шалтгаалан тодорхой бус байдал үүсээд буй хэдий ч даатгалын үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх боломж мөн харагдаж байгаа юм. БНХАУ–ын иргэд эрүүл мэндийн даатгалын бүтээгдэхүүний ач холбогдлыг ойлгох, хувийн эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдалтаа нэмэгдүүлэх хандлагатай байна. Энэ нь БНХАУ дахь хувийн эрүүл мэндийн даатгагчдад өсөлтийн томоохон боломж байгааг харуулж байна.

Корона вирусийн макро эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийн талаар бидний таамаглаж байгаагаар тархалт ихэнх салбарт дундаас урт хугацааны хязгаарлагдмал нөлөө үзүүлэх бөгөөд тэдгээрийн өсөлтийн хандлага үндсээрээ өөрчлөгдөхгүй. Эдийн засгийн өсөлтөд хамгийн их хувь нэмэр оруулдаг хэрэглээний салбар хамгийн их хохирол амсах салбар байх болно. Энэ оны эхний хагаст нийтийн хоолны газар, жижиглэн худалдаа, аялал жуулчлалын үйлчилгээний борлуулалт буурсан. Гэсэн хэдий ч, цахим худалдаа ихээхэн хувь эзэлдэг өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, ялангуяа өдөр тутмын хэрэгцээ, хэрэглээний орчин тогтворжсон дарууд амархан сэргэж чаддаг. Нөгөө талаас корона вирус нь шинжлэх ухаан, анагаах ухааны үйлчилгээний салбаруудад сорилт болж тус салбаруудад хөгжих боломжийг авчирч байна. Вирусийн тархалттай холбоотой эмнэлгийн хэрэгсэл, эмийн хомсдол үүсэж эхэлсэн тул халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хянах, эмнэлгийн үйлчилгээний тогтолцоог сайжруулах зэрэг асуудлыг улам боловсронгуй болгож, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажилд хөрөнгө оруулалт татаж болно. Корона вирусийн халдварын үед бүх салбарт технологийн дэвшлийг аль болох ашиглах нь чухал байна. Ялангуяа онлайн боловсрол, онлайн үзвэр үйлчилгээ, гэрээсээ ажиллахад технологи ашигласнаар корона вирусийн тархалтын эсрэг чухал арга хэмжээ болж, зарим үйл ажиллагааг хэвийн явуулах боломж олгож байна.

Манай улсын хувьд: Манай улсын хөрөнгийн зах зээлийн хөгжил харьцангуй сул, идэвхжил бага байгаагаас шалтгаалан зах зээлийн үзүүлэлтүүд аливаа томоохон өөрчлөлтийг мэдрэх мэдрэмж багатай. 2020 оны 02 дугаар сарын байдлаар хөрөнгийн зах зээлийн үзүүлэлтүүдийн хувьд өвчлөлөөс шалтгаалсан бууралт, огцом өөрчлөлт ажиглагдаагүй байна. Гэхдээ УИХ болон Засгийн газрын шийдвэрээр “Эрдэнэс таван толгой” ХК-ийн зорилтот зах зээл нь БНХАУ тул олон улсын зах зээл, тэр дундаа Хонконгийн хөрөнгийн бирж дээр IPO хийх төлөвлөгөөтэй байсан. БНХАУ дахь вирусийн тархалт их байгаа тул Хонконгийн хөрөнгийн захад уналт ажиглагдсан, мөн тухайн зах зээлд шинээр гарч байгаа IPO цуцлагдах, аливаа байдлаар IPO-ийн үйл явц удааширснаар “Эрдэнэс таван толгой” ХК-ийн хувьцааг олон нийтэд худалдахад сөрөг нөлөө үзүүлэхээр байна.

Харин даатгалын салбарын хувьд өвчлөл нэгэнт нэвтрэн даатгалтай иргэд, аж ахуйн нэгж хохирсон тохиолдолд тэдгээрийн нөхөн төлбөрийг олгохтой холбоотой зардлыг гаргах боломжтой. Гэхдээ өвчлөл гарсан улс орнуудад корона вирусийн өвчлөлөөс үүдсэн хохирлыг гэнэтийн хүчин зүйл эсхүл хасагдах нөхцөлд оруулан тооцож нөхөн төлбөрийн зардлыг багасгах, эсхүл нийгмийн хариуцлагын хүрээнд тодорхой хэмжээний нөхөн төлбөрийг олгох зэргээр арга хэмжээ авч буй тохиолдлууд байна.

БНХАУ-ын экспортын хэмжээ буурсантай холбоотой манай улсын түүхий эдийн экспорт буюу уул уурхайн гаралтай бараа, түүхий эдийн нийлүүлэлт багасна, мөн өвчлөлөөс шалтгаалсан хөл хорионы улмаас бизнесийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа доголдоно гэж үзвэл арилжааны банк, банк бус санхүүгийн байгууллага, хадгаламж, зээлийн хоршоодоос авсан зээл, мөн бондын хаалттай хэлбэрээр санхүүжилт татсан аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд зээлийн үндсэн төлбөр болон хүү хугацаандаа эргэн төлөгдөх чадвар буурч, улмаар бизнесийн болон хэрэглээний зээл чанаргүйдэх, санхүүгийн зах зээл энэхүү дам нөлөөллийн улмаас эрсдэлд орохоор байна. Өөрөөр хэлбэл, санхүүгийн байгууллагаас зээл авсан аж ахуйн нэгж болон иргэдийн орлого олох суваг зогсох нь мөнгөн хуримтлалгүй байх үетэй давхцвал зээл, хүүгийн эргэн төлөлт саарснаар чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэх сөрөг талтай.

Халдварт өвчин гарснаар үүсээд буй эдийн засгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан санхүүгийн салбарт учрах эрсдэлийг даван туулах, тогтвортой байдлыг хангахад ямар төрлийн аюул, боломж, давуу, сул тал үүсэж болохыг таамаглан доорх хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 1. 2. Гадаад болон дотоод орчны шинжилгээ

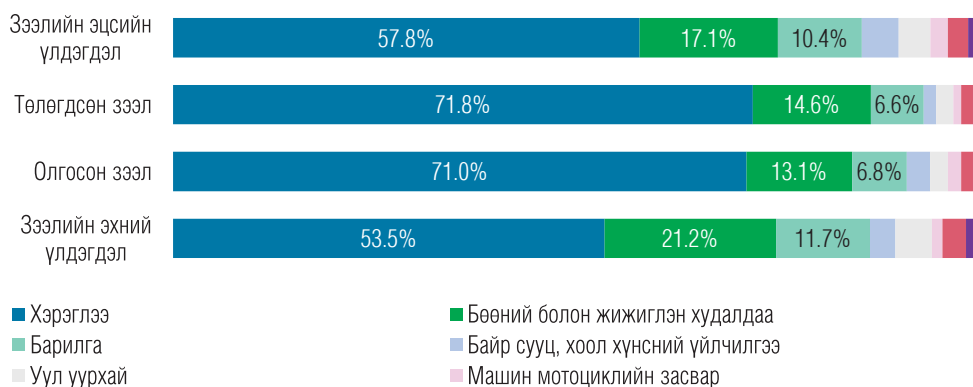
	ДАВУУ ТАЛ	СУЛ ТАЛ	БОЛОМЖ	АЮУЛ ЗАНАЛ
Макро эдийн засгийн түвшинд	<ul style="list-style-type: none"> * 2017 оноос хойш эдийн засгийн өсөлт сайжирсан; * Дотоод хэрэгцээг бүрэн хангах мал аж ахуйн нөөц ихтэй; * Алтны нөөц сайжирсан. 	<ul style="list-style-type: none"> * Эдийн засгийн гадаад хүчин зүйлээс хамаарах эмзэг байдал өндөр; * Хямралын үед ашиглах нөөц сан хомс, улсын өрийн түвшин өндөр. 	<ul style="list-style-type: none"> * Газрын тосны үнийн бууралт; * Хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийнхөө үнэ цэнийг тогтвортой хадгалахын тулд алтанд хөрөнгө оруулалт хийж буйтай холбоотой, алтны үнийн өсөлт. 	<ul style="list-style-type: none"> * Эрдэс бүтээгдэхүүний зах зээлийн экспортын бууралт; * Хөдөлмөрийн зах зээлд хүлээгдэж буй эрсдэл, ажилгүйдлийн түвшин, ажилчдын бүтээмж буурах асуудал; * Эдийн засгийн өсөлт удаашрах, зорилтот түвшинд хүрэхгүй байх, эдийн засагт гарсан өөрчлөлтийг улс төрийн нөлөөнд автуулж, буруугаар ашиглах; * БНХАУ–д хөл хорио тогтоож, худалдаа наймаа буурсан энэ үед манай улсын БНХАУ руу гаргадаг экспорт буурах.
Зохицуулалтын орчноос	<ul style="list-style-type: none"> * СЗХ нь олон нийт болон зохицуулалтын байгууллагуудыг онцгой нөхцөл байдлыг даван туулах, уриалахад чиглэл өгөн хэрэгжүүлэх эрх бүхий байгууллага. 	<ul style="list-style-type: none"> * Санхүүгийн салбарын зохицуулагч байгууллагуудын уялдаа холбоотой ажиллах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах урьдчилсан стратеги, төлөвлөгөө байхгүй; * Системийн хэмжээний эрсдэлийг удирдах нэгдсэн хяналт шалгалтын систем бүрдээгүй. 	<ul style="list-style-type: none"> * Амьдралын даатгалыг сурталчлах боломж; * Зохицуулалтын үйл ажиллагаанд технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх, цаашид технологиор дамжуулан төрийн үйлчилгээний хүнд суртлыг бууруулах. 	<ul style="list-style-type: none"> * Зохистой зохицуулалтыг хэрэгжүүлж чадаагүйн улмаас зохицуулалттай байгууллагууд үйл ажиллагаагаа зогсоож, зах зээлээс гарах; * Хэрэглэгч, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг хохирч, зах зээлд итгэх итгэл буурах; * Бизнесийн үйл ажиллагааны тасалдал, эдийн засгийн хүндрэлээс шалтгаалан хөрөнгийн зах зээлийн үзүүлэлтүүд буурах.
Зохицуулалттай байгууллагын түвшинд	<ul style="list-style-type: none"> * Мэргэжлийн холбоодтой өөрийгөө зохицуулах байгууллагын хүрээнд харилцан ойлголцлын санамж бичиг байгуулан хамтран ажилладаг. 	<ul style="list-style-type: none"> * Санхүүгийн байгууллагууд өвчин гарсан тохиолдолд баримталж ажиллах ёс зүйн дүрэмгүй; * Хямралыг даван туулах бэлэн байдлын төлөвлөгөөгүй; * Зээл олгоход тавигдах шаардлага өндөр. 	<ul style="list-style-type: none"> * Санхүүгийн хүртээмж нэмэгдэх буюу зарим төрлийн санхүүгийн бүтээгдэхүүний эрэлт нэмэгдэх; * Санхүүгийн байгууллагууд технологийн дэвшлийг үйлчилгээндээ нэвтрүүлэх, бүтээгдэхүүнээ илүү сайн таниулж, хэрэглээнд нэвтрүүлэх. 	<ul style="list-style-type: none"> * Санхүүгийн байгууллагаас зээл авсан аж ахуйн нэгж болон иргэдийн орлого олох суваг зогсох нь мөнгөн хуримтлалгүй байх үетэй давхацвал зээл, хүүгийн эргэн төлөлт саарснаар чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэх; * Ажилтнууд өвчин тусах эсхүл ажлын байрны цагийг уян хатан болгосноор ажиллах хүчин хомсдох, ажлын бүтээмж буурах, хүргэж буй бүтээгдэхүүн үйлчилгээний чанар муудах; * Бэлэн мөнгө их хэмжээгээр буцаан татах, ингэснээр банк санхүүгийн байгууллагууд эрсдэлд орох; * Зарим төрлийн даатгалын бүтээгдэхүүний хураамжийн орлого буурах, нөхөн төлбөрийн зардал нэмэгдэх.

Олон нийт	* Засгийн газрын шийдвэрийг богино хугацаанд даган мөрдөх цөөн хүн амтай.	* Ард иргэд ташаа мэдээлэлд түргэн автдаг.	* Иргэдийн санхүүгийн сахилга бат сайжрах; * Бизнесийн байгууллагууд, иргэд нөөц сан, хуримтлал, даатгалын бүтээгдэхүүний ач холбогдлыг ойлгох, гэнэтийн эрсдэлийг удирдахад суралцах.	* Халдварт өвчний тархалтаас шалтгаалан эрүүл мэндийн аюулгүй байдалд өндөр эрсдэл үүсэх, эмчилгээний зардал нэмэгдэх, бүтээмж буурах; * Иргэдийн орлого тасалдах, амьжиргааны түвшин буурах; * Зах зээл дэх санхүүжилтийн эх үүсвэр буурах улмаар жижиг, дунд үйлдвэрлэл эрхлэгчид, гарааны бизнесүүдийн үйл ажиллагаанд хүндрэл учрах.
------------------	---	--	---	--

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Банк бус санхүүгийн байгууллага (ББСБ)-уудын салбар: 2019 оны байдлаар ББСБ-ууд нийт 1.8 их наяд төгрөгийн зээл олгосон ба үүнээс иргэдэд олгосон зээл 71 хувийг бүрдүүлжээ. Харин ББСБ-аас уул уурхайн салбарын зориулалттай зээлийн эхний болон эцсийн үлдэгдэл, олгосон болон төлөгдсөн зээлийн 4 хүрэхгүй хувийг эзэлжээ. Банкны салбарын зээлийн хувьд уул уурхайн салбарын зориулалттай зээл 10 гаруй хувьтай байна.

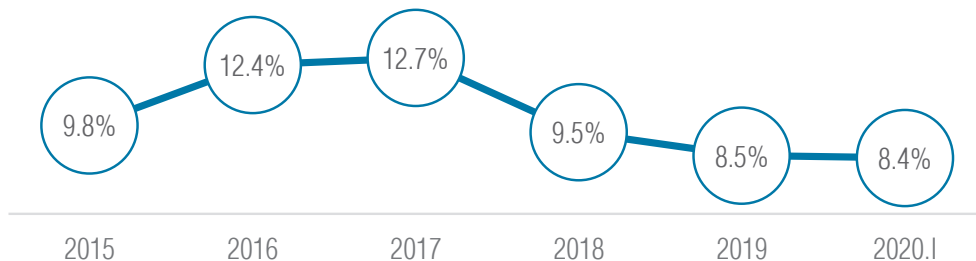
Зураг 1.2. ББСБ-ын зээлийн үзүүлэлт, салбарын ангиллаар

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Нийт зээлийн үлдэгдлийг зээлийн зориулалтаар нь ангилан харвал хамгийн их буюу 57.8 хувийг хэрэглээний зээл, 17.1 хувийг бөөний болон жижиглэн худалдааны зориулалт бүхий зээл, 10.4 хувийг барилгын зориулалттай зээл, 3.9 хувийг уул уурхай, олборлолтын зориулалттай зээлийн үлдэгдэл бүрдүүлж байна.

Зураг 1.3. Банк бус санхүүгийн байгууллагын нийт зээлд эзлэх чанаргүй зээлийн хувь

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

2019 оны жилийн эцсийн байдлаар зээлийн жигнэсэн дундаж хүү 3.0 хувь байна. ББСБ–ын зээлийн үлдэгдэл оны эцэст 1.2 их наяд төгрөгт хүрснээс зээлийн 87.9 хувь нь хэвийн, 3.6 хувь нь хугацаа хэтэрсэн, 8.5 хувь нь чанаргүй зээл байна.

2019 оны жилийн эцсийн байдлаар ББСБ–ын салбарын нийт зээлд эзлэх хугацаа хэтэрсэн зээлийн хэмжээ 3.6 хувь байсан бол 2020 оны 01 дүгээр улирлын байдлаар 4.0 хувьд хүрч 0.4 пунктээр нэмэгдсэн байна. Харин чанаргүй зээлийн хэмжээ 2019 оны жилийн эцсээс 0.1 пунктээр буурч 8.4 хувьд хүрэв.

Хадгаламж, зээлийн хоршоо (ХЗХ)–дын салбар: Дэлхийн хадгаламж, зээлийн хоршоодын холбооноос¹ 2020 оны 02 дугаар сарын 28–ны өдөр Базелийн хороо Банкны системийн эрсдэл, хяналт шалгалтын санаачилгууд болон Базел III–ын хэрэгжилтийн талаар ярилцах үедээ корона вирусийн санхүүгийн тогтвортой байдалд үзүүлэх нөлөөллийн талаар хэлэлцсэн байна. Ингэхдээ уг вирусийн хувьсан өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдлыг харгалзан сонор сэрэмжтэй байхыг банкууд болон хянан шалгагч байгууллагуудад уриалж, ийм цохилтыг даван туулахад хил дамнан мэдээлэл солилцох, хамтран ажиллах нь үр дүнтэй болохыг чухалчлав.

ХЗХ–дын хувьд 2014–2018 онуудын дундаж зардлын бүтцийг гаргавал нийт зардал дунджаар 23.3 тэрбум төгрөг бөгөөд үүнээс орлогын албан татварын зардал 2.2 хувийг, боловсон хүчний зардал 19.0 хувь, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлс 0.1 хувийг бүрдүүлж байна. Хувь хүний орлогын албан татварын болон нийгмийн даатгал, эрүүл мэндийн даатгалын төлбөр нийт зардлын 3.3 хувийг бүрдүүлж байна. Харин хүүгийн зардал 62.1 хувийг эзэлсэн нь зээлийн хүү төлөгдөхгүй нөхцөлд ХЗХ–ны гишүүн, хадгаламж эзэмшигчдэд хохирол учрахаар байна. Давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдохоор байгаа энэ нөхцөлд ХЗХ–д бүх гишүүдийн хурлаараа хадгаламж болон зээлийн хүүгээ дахин тохирох боломжтой.

ХЗХ–д нь санхүүгийн тайлан болон хадгаламж, зээлийн статистик мэдээллийг улирлын давтамжтайгаар СЗХ–нд тайлагнадаг бөгөөд корона вирусийн халдвар нь ХЗХ–дын үйл ажиллагаанд үзүүлж буй эсэхийг тандах зорилгоор салбартаа хамгийн их хөрөнгөтэй хоршоодоос зээлийн эргэн төлөлт, хадгаламж, түүний буцаан таталтад өөрчлөлт орж байгаа эсэхийг Топ 20 ХЗХ–доос агуулгын хэлбэрээр 2020 оны 02 дугаар сард тодрууллаа.

Тус 20 ХЗХ–ны хөрөнгийн хэмжээ салбарын нийт активын 81.7 хувийг эзэлдэг. Судалгаанд хамрагдсан хоршоодын 89 хувь нь одоогийн байдлаар өөрчлөлт мэдрэгдээгүй, 11 хувь нь жижиглэнгийн худалдаа

1 WOCU

эрхлэгчид зээлээ сунгуулах тухай хүсэлт ирүүлсэн гэж хариуллаа. Эдгээр ХЗХ–ны зээл олголт, эргэн төлөлтийн мэдээллийг өмнөх саруудтай нь харьцуулж үзэхэд зээл олголт, эргэн төлөлт саарсан үзэгдэл ажиглагдаагүй бөгөөд 02 дугаар сард тохиосон олгосон зээлийн бууралт нь улирлын шинж чанартай тул үүнийг онцгой өөрчлөлт гэж авч үзэхээргүй байна.

Хүснэгт 1.3. ХЗХ–дын зээлийн мэдээ, тэрбум төгрөгөөр

№	Хугацаа	Зээлийн эхний үлдэгдэл	Олгосон зээл	Төлөгдсөн зээл	Зээлийн эцсийн үлдэгдэл
1	2019.10 сар	115.7	40.1	36.9	118.9
2	2019.11 сар	121.6	41.6	39.9	123.2
3	2019.12 сар	124.1	45.2	55.1	114.1
4	2020.1 сар	105.6	41.3	25.2	121.5
5	2020.2 сар	114.8	30.0	28.6	116.3

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Харин ХЗХ–дын хадгаламж татан төвлөрүүлэлт, буцаан олголтын мэдээллийг өмнөх саруудтай нь харьцуулж үзэхэд хадгаламж эзэмшигчид хадгаламжаа сүүлийн саруудад их хэмжээгээр татсан үзэгдэл ажиглагдаагүй байна.

Хүснэгт 1.4. ХЗХ–дын хадгаламжийн мэдээ, тэрбум төгрөгөөр

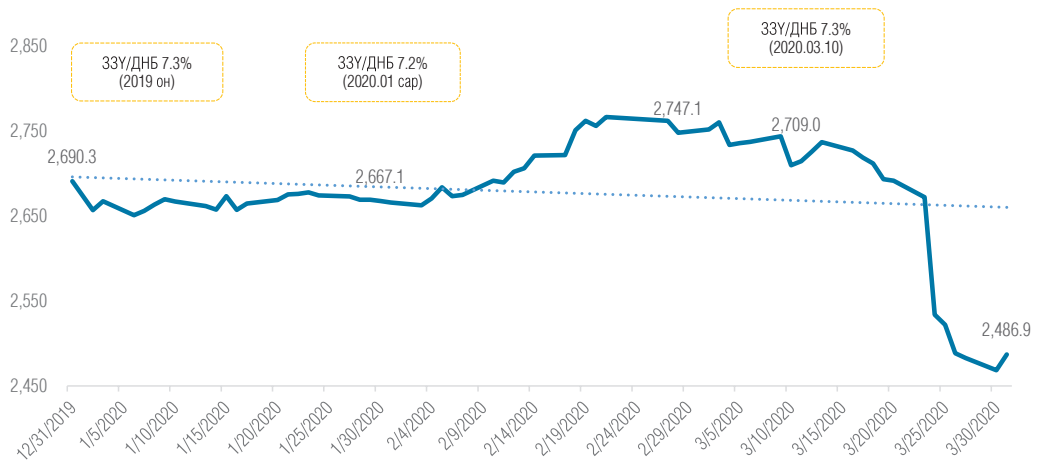
№	Хугацаа	Хадгаламжийн эхний үлдэгдэл	Татан төвлөрүүлсэн хадгаламж	Буцаан олгосон хадгаламж	Хадгаламжийн эцсийн үлдэгдэл
1	2019.10 сар	106.7	5.9	5.7	106.9
2	2019.11 сар	106.9	5.1	6.7	105.3
3	2019.12 сар	105.3	7.1	4.2	108.2
4	2020.1 сар	108.2	14.8	13.3	109.7
5	2020.2 сар	109.7	5.3	2.4	112.6

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

Хөрөнгийн зах зээл: Аливаа улсын хөрөнгийн зах зээлийн нөхцөл байдлыг илэрхийлэгч гол үзүүлэлтүүд нь зах зээлийн үнэлгээ (ЗЗҮ) болон индекс байдаг. Эдгээр үзүүлэлтүүд шинэ корона вирусийн талаар мэдээлэл олон нийтэд цацагдаж эхэлснээс хойших хоёр сарын хугацаанд хэрхэн өөрчлөгдсөн, зах зээлд нөлөө үзүүлсэн эсэхийг харуулах статистик мэдээллүүдийг авч үзье.

Монголын хөрөнгийн биржийн зах зээлийн үнэлгээ 2019 оны жилийн эцсийн байдлаар 2.69 их наяд төгрөг байсан бол 2020 он гарснаас хойш 2 сарын хугацаанд буюу 2020 оны 02 дугаар сарын 28–ны өдрийн байдлаар 2.75 их наяд төгрөг хүрсэн нь 2.1 хувиар өссөн үзүүлэлт юм. 2019 оны 3 дугаар сарын 10–ны өдөр буюу Монгол Улсад корона вирусийн анхны тохиолдол илрэх үеийн зах зээлийн үнэлгээ 2.71 их наяд төгрөг болж 1.5 хувиар буурсан нь сүүлийн 7 хоногт ЗЗҮ–ний тренд доошлох хандлагатай болсон.

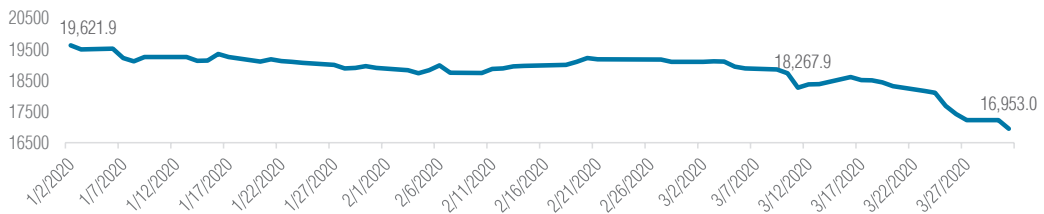
Зураг 1. 4. Зах зээлийн үнэлгээ, тэрбум төгрөгөөр

Эх сурвалж: “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК

Монголын хөрөнгийн бирж дээр ТОП–20, MSE–A, MSE–B гэсэн гурван төрлийн хувьцааны үнийн индексүүдийг тооцон гаргаж байна. Зах зээлийн үнэлгээ болон хувьцаа нь идэвхтэй арилжаалагддаг нэр бүхий 20 компаниас бүрдэж буй ТОП–20 индексийн сүүлийн хоёр сарын хугацааны трендийг ажиглалал буурсан байдалтай байгаа бөгөөд 2019 оны жилийн эцсийн дүнтэй харьцуулахад 1.2 хувиар буураад байна.

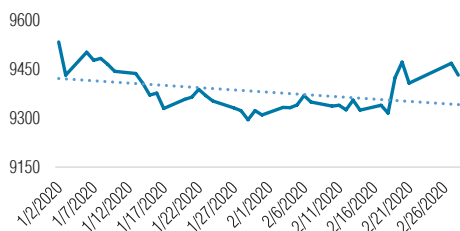
Зураг 1. 5. Топ–20 индекс

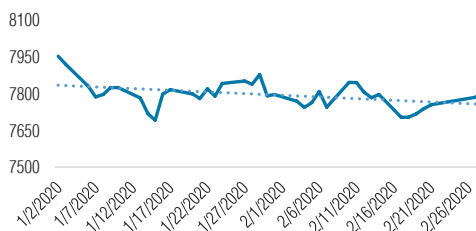
Эх сурвалж: “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК

Мөн Монголын хөрөнгийн биржийн үнэт цаасны бүртгэлийн I, II ангилалд багтсан компаниудын хувьд тооцон гаргаж буй MSE–A болон MSE–B индексүүдийн тренд мөн адил буурсан үзүүлэлттэй бөгөөд 2019 оны жилийн эцсийн дүнтэй харьцуулахад тус тус 0.5 болон 0.3 хувиар буурсан байна.

Зураг 1. 6. MSE-A индекс

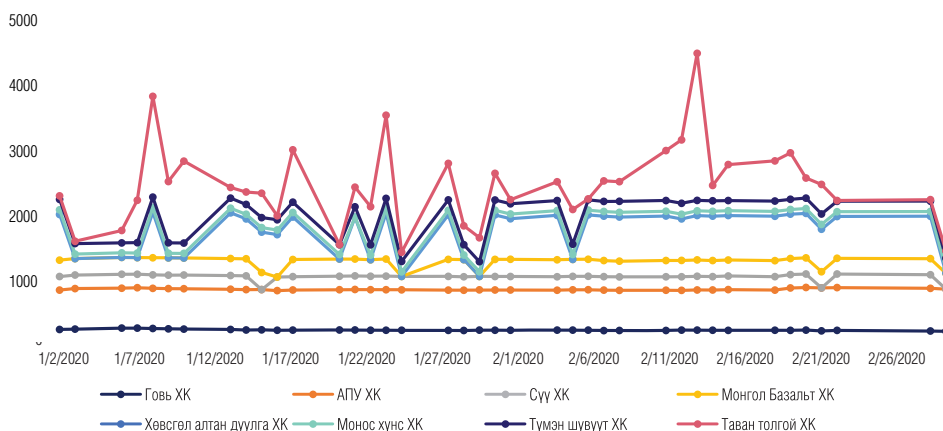
Зураг 1. 7. MSE-B индекс

Эх сурвалж: “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК

Хэдийгээр зах зээлийн үнэлгээ өнгөрсөн хоёр сарын хугацаанд өссөн үзүүлэлттэй байгаа хэдий ч голлох индексийн үзүүлэлтүүд буурах хандлагатай байна. Гэвч үүнийг шинэ корона вирусийн нөлөөгөөр үүссэн бууралт гэж шууд тодорхойлох боломжгүй байна. ТОП-20 индексэд орсон үйл ажиллагаа нь экспорт, импортоос хамаарал өндөртэй үйлдвэрлэл болон уул уурхайн компаниудын хаалтын ханш дараах байдалтай байна.

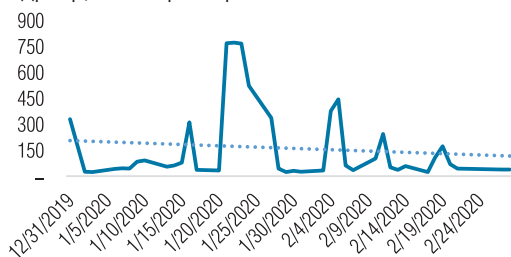
Зураг 1. 8. Үйлдвэрлэл болон уул уурхайн компаниудын ханш

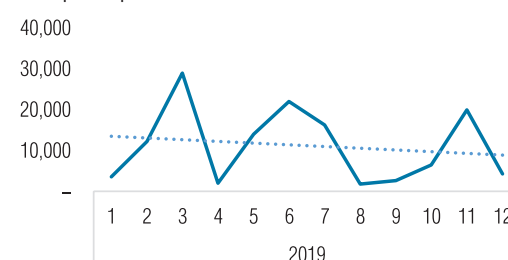
Эх сурвалж: “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК

Хувьцааны арилжааны дүнг 2020 оны эхний хоёр сарын байдлаар харвал буурсан ч энэхүү хандлага нь 2019 оноос хойш үргэлжилсэн байгааг дараах зургаас харж болно.

Зураг 1. 9. 2020 оны 1, 2 дугаар сарын хувьцааны арилжааны дүн, арилжаа явагдсан өдрөөр, сая төгрөгөөр

Зураг 1. 10. Хувьцааны арилжааны дүн, сараар, сая төгрөгөөр

Эх сурвалж: “Монголын хөрөнгийн бирж” ТӨХК

Дээрх үзүүлэлтүүдээс харахад хөрөнгийн зах зээлд 2020 оны 3 дугаар сарын дунд үе хүртэл огцом өөрчлөлт гараагүй байгаа бөгөөд Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл дээрх компаниудын хувьцаа нь хувьцаа эзэмшигчдийн төвлөрөл өндөртэй, хоёрдогч зах зээлд арилжаалагддаг хувьцааны хэмжээ бага, хөрөнгийн зах зээлийн хөрөнгө оруулагчдын тоо цөөн бөгөөд идэвх сул байдаг зэргээс улбаалан хөрөнгийн зах зээл нь аливаа эерэг болон сөрөг мэдээнд мэдрэг бус байна.

Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ болон индекс 2020 оны 3 дугаар сарын сүүл үеэс буурсан ба цаашид шинэ корона вирусийн идэвхжил өндөр хэвээр удаан үргэлжилбэл гадаад болон дотоод эдийн засгийн нөхцөл байдлаас хамааралтайгаар хувьцаат компаниудын үйл ажиллагаа, ашиг, орлого зэрэгт нөлөөлж Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлд сөрөг үр дагавар үзүүлэх магадлалтай байна.

Даатгалын салбарын нөхцөл байдал: Корона вирусийн тархалтын улмаас улс орон бүр тус вирустэй тэмцэх өөрсдийн бэлтгэл ажлыг хангаж байгаа бөгөөд манай улсын хувьд хорио цээрийн арга хэмжээг аваад байгаа нь аж ахуйн нэгжүүд болон хувиараа бизнес эрхлэгчдийн бизнес тасалдах, орлого буурах зэрэг санхүүгийн хүндрэлүүд үүсэх эрсдэлийг бий болгож байна. Үүнээс шалтгаалан даатгалын 5 төрлийн бүтээгдэхүүний эрэлт буурахаар ажиглагдаж байна. Үүнд, санхүүгийн, гэнэтийн осол, эмчилгээний, ачааны, зээлийн болон итгэлцлийн даатгал зэрэг хамаарна.

Даатгалын компаниудын Санхүүгийн зохицуулах хороонд нийлүүлдэг тоон мэдээлэл нь улирлын санхүүгийн тайлан байдаг бөгөөд 2019 оны жилийн эцсийн тоон мэдээллээс корона вирусийн улмаас даатгалын салбарт гарч буй өөрчлөлтийг мэдэх боломжгүй тул улс орнуудад нүүрлээд буй вирусийн тархалт, түүний эсрэг авч буй хориг арга хэмжээтэй холбоотой даатгалын компаниудад үүсэж буй хүндрэл бэрхшээлийн талаар санал, асуулга авахад даатгалын бүтээгдэхүүний борлуулалт, хураамжийн болон нөхөн төлбөр буурч байгааг онцлон хэллээ. Даатгалын бүтээгдэхүүний борлуулалт буурахад Засгийн газраас хорио цээр тогтоосон тул иргэд даатгалын компанийг зорин ирж бүтээгдэхүүн худалдан авах нь буурсан, мөн зарим даатгалын компаниуд ажилчдаа цахимаар ажиллуулж байгаа, олон нийтэд даатгалын бүтээгдэхүүнийг таниулах ажлыг хийх боломжгүй болсон, банк болон санхүүгийн байгууллагуудын ажиллах цагийн хуваарь богиноссон нь нөлөөлсөн. Мөн хаврын улиралд сум бүрээр явж малын индексжүүлсэн даатгалд малчдыг хамруулах эсэх нь тодорхойгүй, 3 дугаар сарын авто оношилгооны үеэр жолоочийн даатгалын борлуулалт хийх боломжгүй болсон байна.

Үүнээс улбаатай даатгалын нөхөн төлбөрийн хэмжээ мөн буурсан нь ажиглагдав. Харин бизнесийн байгууллагуудын хувьд орлого буурснаас хураамжийн орлогын төлбөрийг хойшлуулах хүсэлтийг ирүүлэх болсноор хураамжийн орлогын хэмжээ буурсан байна.

ДӨРӨВ. ЭДИЙН ЗАСАГ, САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫГ ХАДГАЛАХ ШИЙДЭЛ

Шинэ төрлийн корона вирус өвчлөлийн тархалт, дэлхийн эдийн засгийн хүндрэлээс үүдэн манай улсын эдийн засаг, банк санхүүгийн салбарт хүндрэл үүсэхэд банкнаас бусад санхүүгийн зах зээлд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний саналыг дараах байдлаар боловсрууллаа.

Гэрээний давагдашгүй хүчин зүйл гэсэн нөхцөлийн дагуу зээлийн эргэн төлөлтийн асуудлыг шийдвэрлэх

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2.6–д “давагдашгүй хүчин зүйлийг гэрчлэх” гэж заасны дагуу давагдашгүй хүчин зүйлийг Монголын үндэсний худалдаа аж үйлдвэрийн танхимаас гэрчилж баталгаа өгөх хуулийн зохицуулалттай байна. Дээрх хуулийн зохицуулалтын дагуу Монголын үндэсний худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимаас баталсан “Гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл² болон хүнд нөхцөл байдлын³ баталгаа гаргах журам”–д гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл болон хүнд нөхцөл байдал гэдэгт юуг ойлгох болон хэрхэн баталгаа гаргахтай холбоотой харилцааг нарийвчлан зохицуулсан.

Гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл гэдэгт талуудын хараа хяналтаас гадуур болсон, урьдчилан таамаглах боломжгүй, урьдчилан сэргийлж, шинжлэх ухаан, техникийн ололтыг ашиглан даван гарах боломжгүй дараах саад тотгор тохиолдсоны улмаас талууд гэрээний дагуу хүлээсэн үүргээ биелүүлж чадахгүйд хүрэхийг ойлгоно. Үүнд:

- Зарласан болон зарлаагүй дайн, зэвсэгт мөргөлдөөн, бослого, гадаадын түрэмгийлэл, хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаа, хувьсгал;
- Байгалийн бүх төрлийн гамшиг /хүчтэй салхи шуурга, хар салхи, газар хөдлөлт, хүчтэй давлагаа, үер, цас зуд, аянга цахилгаан, гал түймэр гэх мэт/;
- Тэсрэлт, дэлбэрэлт, машин, үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийн эвдрэл, цахилгааны ноцтой гэмтэл;
- Бүх төрлийн хязгаар хориг, хариуцлагаас чөлөөлөгдөх хүсэлтэй талын аж ахуйн нэгжид тохиолдсон ажил зогсолт, ажил хаялт гэх мэт;
- Төрийн албан тушаалтны хуулийн дагуух болон хууль бус үйлдэл, эс үйлдэл, эрх зүйн акт, тушаал, захирамж, ажлын байр татан буугдах, эд хөрөнгө дайчлан хураах, нийгэмчлэх гэж тус тус гэнэтийн болон давагдашгүй нөхцөл байдлыг тодорхойлсон байна.

Гэнэтийн болон давагдашгүй нөхцөл байдлыг тодорхойлсон журмын 1.2.4–т заасан “бүх төрлийн хязгаар хориг, хариуцлагаас хүсэлтэй талын аж ахуйн нэгжид тохиолдсон ажил зогсолт ажил хаялт” гэж заасан тохиолдолд БНХАУ болон бусад улс оронд гарсан корона вирусийн улмаас Монгол Улсын Засгийн газраас БНХАУ–тай хиллэдэг бүх хилийн боомтыг хаах шийдвэр гаргасан. Уг шийдвэртэй холбоотойгоор БНХАУ–аас бараа, таваараа импортолдог эсхүл БНХАУ–д бараа, таваар экспортолдог иргэн, хуулийн этгээд мөн БНХАУ–аас жижиглэнгийн болон бөөний импортын худалдаа эрхэлдэг этгээдүүдийн хувьд тус бизнес хориг хязгаарт орсон учир гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл гэж үзэх үндэслэлтэй. Мөн Монгол Улсын хувьд Иргэний хуулийн 101.7, 220, 221, 255.1, 319.2, 321.3, 352.5.3, 356, 374.3, 384.2, 393.7, 419.2, 427.2, 799.2, 500.2 дугаар зүйлүүдэд гэнэтийн болон

2 Force Majeure

3 Hardship

давагдашгүй хүчний шинжтэй нөхцөл байдлын улмаас үүсэх хариуцлага, үр дагаврын талаар зохицуулдаг.

Корона вирусийн тархалттай холбогдуулан Монгол Улсын Засгийн газар, холбогдох төрийн захиргааны байгууллагуудаас олон нийтийн арга хэмжээ явуулахыг болон зарим төрлийн үйл ажиллагааг шөнийн 22:00 цагаас хойш ажиллахыг хориглосон шийдвэрийг гаргасан бөгөөд үүнийг дээрх бизнесийг эрхэлдэг иргэн, хуулийн этгээдийн хувьд ч гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл гэж үзэх нөхцөлтэй.

Гэнэтийн буюу давагдашгүй хүчин зүйл бий болж, түүнийг нотолсноор тухайн тал гэрээний үүргээ биелүүлээгүй хариуцлагаас чөлөөлөгдөнө гэсэн үг биш. Учир нь давагдашгүй хүчин зүйлийн тохиолдол гэрээний үүргийг бүхэлд нь дуусгавар болгох нөхцөлгүй. Баталгаа гаргуулснаар зөвхөн давагдашгүй хүчин зүйл бий болсноос дуусах хүртэл, дууссаны дараа үүрэг гүйцэтгэхэд шаардлагатай тогтоосон хугацаа өнгөртөл үүргийн гүйцэтгэл түр хойшлогдож болохоор байна.

Төрийн эрх бүхий байгууллагаас корона вирусийн халдвараас сэргийлж улс орон даяар хэрэгжүүлж буй арга хэмжээтэй холбогдуулан Санхүүгийн зохицуулах хороо хуулиар олгогдсон бүрэн эрхийнхээ хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзэж байна. Үүнд:

1. Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.6–д “тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хооронд болон тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, үйлчлүүлэгч хооронд гарсан маргааныг эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хянан шийдвэрлэх” гэж заасны дагуу Хорооны зохицуулалттай этгээд үйлчлүүлэгч хооронд байгуулсан гэрээндээ талууд нь давагдашгүй хүчин зүйлийн хүрээ, түүний үр дагавар зэргийн талаар тусгасан тохиолдолд урьдчилан шийдвэрлэх боломжтой.

2. Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1–т “Санхүүгийн зохицуулах хороо /цаашид “Хороо” гэх/ нь санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах, санхүүгийн үйлчилгээг зохицуулах, холбогдох хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих, хөрөнгө оруулагч, үйлчлүүлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага мөн” гэж заасны дагуу СЗХ–ноос цахим хуудас болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан гэнэтийн буюу давагдашгүй нөхцөл байдал бий болсонтой холбоотойгоор иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд гэрээ байгуулах тохиолдолд нөхцөл байдалтай уялдуулан гэнэтийн буюу давагдашгүй нөхцөл байдлыг тодорхойлох, одоо мөрдөж байгаа гэрээгээ шинэчлэх зэрэг нийгмийн хариуцлагаа ухамсарлахыг уриалах боломжтой.

Актив ангиллын журамд өөрчлөлт оруулах, ББСБ, ХЗХ–дыг зээлийн үйлчилгээтэй холбоотой шимтгэл, хураамжаа бууруулахыг уриалах

Корона вирусийн тархалт, хөл хориог даган бизнесийн байгууллагуудын үйл ажиллагаа тасалдах, өрх, аж ахуйн нэгжийн орлого буурах, түүнийг даган банк, санхүүгийн байгууллагуудаас авсан зээлээ хугацаанд нь төлж чадахгүйд хүрэх, салбарын чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэн, зээлийн эрсдэлийн сангийн зардал өсөх зэрэг эрсдэлүүд хүлээгдэж байна. ББСБ, ХЗХ–д нь СЗХ–ноос баталсан активыг ангилах журмыг мөрдөн олгосон зээлийг чанараар нь ангилан бүртгэдэг. Тус журамд өөрчлөлт оруулан зээлийн эргэн төлөлт хугацаандаа хийгдээгүй тохиолдолд хугацаа хэтэрсэн зээл, чанаргүй зээлд тооцох хугацааг сунгаснаар иргэд, аж ахуйн нэгжийн хувьд төлбөрийн дарамтыг түр хугацаагаар хойшлуулах, эрсдэлтэй зээлдэгч болон зээлийн мэдээллийн санд бүртгэгдэх, санхүүгийн байгууллагуудын зээлийн эрсдэлийн сангийн зардал өсөхөөс урьдчилан сэргийлэх боломжтой юм.

Түүнчлэн ББСБ, ХЗХ–д нь үйлчлүүлэгчидтэй зээлийн гэрээ байгуулан үйлчилгээний үнэ болох хүү, шимтгэлийн түвшнийг тогтоодог бөгөөд СЗХ–ны зүгээс уг харилцаанд хөндлөнгөөс оролцох боломжгүй юм. Гэсэн хэдий ч аж ахуйн нэгж, иргэдийн орлого буурах өндөр эрсдэл үүссэн энэ цаг үед санхүүгийн байгууллагуудын нийгмийн хариуцлагаа ухамсарлан үйлчилгээний шимтгэл, хураамж, хүүгийн алдангийг бууруулахыг уриалах боломжтой.

Зохицуулалтын байгууллагын зүгээс авах татвар, шимтгэлийг бууруулах, ББСБ–уудын хувь нийлүүлсэн хөрөнгө (ХНХ)–ийг нэмэгдүүлэх шаардлагыг түр хугацаагаар хойшлуулах

Хууль эрх зүйн орчны хүрээнд санхүүгийн байгууллагууд зохицуулагч болон Засгийн газрын харьяа байгууллагуудад дараах зардлуудыг төлдөг. Үүнд:

- Хувь хүний орлогын албан татвар – Татварын ерөнхий газар;
- Нийгмийн даатгал болон эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл – Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар;
- Зохицуулалтын үйлчилгээний хураамж – Санхүүгийн зохицуулах хороо;
- Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар – Татварын ерөнхий газар;

Байгууллагын төлөх хувь хүний орлогын албан татвар (ХХОАТ)–ын зардал ББСБ–ын хувьд нийт зардлын 4.1 хувийг, нийгмийн даатгал болон эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл нийт зардлын 2.5 хувийг тус тус эзэлж байна. Байгууллагын ажилчидтай холбоотой төсөвт төвлөрүүлэх татварын зардал нь нийт зардлын 6.6 хувийг эзэлж байна.

Мөчлөгийн ажилгүйдлийг бий болгохгүйн тулд байгууллагын ажиллагсадтай холбоотой төсөвт төвлөрүүлэх татварын зардлыг хойшлуулан, хэмнэсэн зардлыг бусад зардалд зарцуулах боломжийг олгож өгснөөр байгууллагад ажлын байрны цомхтгол хийж, ажилгүйдлийг нэмэгдүүлэхээс сэргийлэх хөшүүргийг өгөх боломжтой юм.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6.1.5–д заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд Хороо нь 2019 оны 211 дүгээр тогтоолоор “Зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг тогтоох, төвлөрүүлэх журам”–ыг шинэчлэн баталсан. Журмын дагуу зохицуулалт үйлчилгээний хөлсийг хувь тооцож төвлөрүүлэх, тогтоосон хэмжээгээр төвлөрүүлэх, тухай бүр тогтоосон хэмжээгээр төвлөрүүлэх гэсэн гурван хэлбэрт ангилдаг. Үүнээс жил бүр төвлөрүүлэх хөлсийг 4 дүгээр сарын 01–ний өдрийн дотор зохицуулалттай этгээдүүд төлөх үүрэгтэй. Иймээс СЗХ давагдашгүй хүчин зүйл тохиолдож болохоор байгаа өнөө үед зохицуулалттай этгээдүүдийг төлбөрийн дарамтаас хөнгөлж, уг хөлсийг төлөх хугацааг эдийн засгийн нөхцөл байдал хэвийн байдалд орох хүртэл хойшлуулах шийдвэрийг хуралдаанаараа гаргаж болно. Түүнчлэн ББСБ–уудад тавигдсан хувь нийлүүлсэн хөрөнгөө нэмэгдүүлэх хугацааг түр хугацаагаар хойшлуулах боломжтой.

Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлс тохиолдсон үед ашиглах бэлэн байдлын стратеги төлөвлөгөө боловсруулах, нөөц сан байгуулах

Улс орнуудын туршлагаас харахад халдварт өвчин гарсан үед санхүүгийн байгууллагууд бизнесийн тогтвортой, тасралтгүй үйл ажиллагааг хангах төлөвлөгөөг урьдчилан боловсруулсан байдаг. Үүнээс гадна, АНУ–ын туршлагаас харахад Холбооны нөөцийн банк халдварт өвчний үед санхүүгийн байгууллагууд тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах бэлэн байдлыг томоохон 15 банкны хүрээнд үнэлэн гаргасан байна. Мөн үндэсний хэмжээнд болон бизнесийн байгууллагууд эдийн засгийн огцом

савлагааны үеэр ашиглах эрсдэлийн санг байгуулах шаардлагатай байдаг.

2008 оны дэлхийн эдийн засаг хямарснаас хойш Базелийн хорооноос “Базел аккорд III” –ийг шинэчлэн гаргасан. Хямрал нүүрлэх үед улс орнуудын Засгийн газар татвар төлөгчдийн мөнгөөр хохирлыг барагдуулдаг нь эдийн засагт ихээхэн алдагдлыг учруулдаг тул шинэчлэн гаргасан стандартад санхүүгийн зах зээл дэх байгууллагуудыг урьдчилан байгуулсан сангуудаар өөрсдийнхөө хохирлыг нөхөн төлдөг байхаар шийдвэрлэсэн.

Иймээс Базелийн хорооноос хямралын үед хохирлыг даван туулах 5 төрлийн санг 2019 он гэхэд байгуулахыг зөвлөсөн. Үүнд:

- Мөчлөг сөрсөн хөрөнгийн нөөцийг⁴ системийн эрсдэл тохиолдох үед нийт зээлийн өсөлтийн эрсдэлийг тогтворжуулах зорилгоор;
- Системийн эрсдэлийн нөөц⁵;
- Хөрөнгө хамгаалах нөөцийг⁶ хөрөнгийн нэмэлт давхарга бий болгохоор нийт эрсдэлээр жигнэсэн хөрөнгийн 2.5 хувиар;
- Системийн ач холбогдолтой байгууллагуудын нөөцийг⁷ бүрдүүлэх зэрэг болно.

Иймд хямрал тохиолдох үед бэлэн байхын тулд санхүүгийн байгууллагууд урьдчилан сан байгуулж өөрсдийгөө эрсдэлээс хамгаалах нь чухал болоод байна.

Манай улсад нүүрлэж болох хямралын сөрөг нөлөөг хамгийн бага түвшинд хадгалахад богино хугацаанд авч хэрэгжүүлэх шийдэл, цаашид улс, ААН-үүдийн түвшинд хямралд бэлэн байж, тогтвортойгоор үйл ажиллагаагаа явуулах нөхцөлийг хангах үүднээс дунд, урт хугацаанд хямралыг даван туулах стратеги боловсруулж, сан байгуулах нэгдсэн санал, мөн иргэд, ААН-үүдэд хүргэх зөвлөмжийг гаргалаа.

Хүснэгт 1. 5. Корона вирусийн цар тахал, эдийн засгийн хүндрэлийн нөлөөг бууруулах шийдэл

Хугацаа	Шийдэл
Богино	<ul style="list-style-type: none"> • Зохицуулалт үйлчилгээний хөлс төвлөрүүлэх хугацааг сунгах; • “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн санг байгуулж, зарцуулах журам”-ын зээлийн ангилалд түр хугацаанд өөрчлөлт оруулах; • Зээлийн хүүг боломжит түвшин хүртэл нь бууруулахыг уриалах;
Дунд	<ul style="list-style-type: none"> • Санхүүгийн байгууллагууд өвчин гарсан тохиолдолд баримталж ажиллах ёс зүйн дүрмийг боловсруулахыг шаардах, тэдгээрийг хянах; • Иргэдийг урт хугацааны хуримтлалтай болохыг уриалах;
Урт	<ul style="list-style-type: none"> • Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлс тохиолдсон үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, бэлэн байдлын стратегийг боловсруулах; • Хямралыг даван туулах нөөц сан байгуулах; • Нэгдсэн хяналт шалгалтын системийг нэвтрүүлэх; • Санхүүгийн байгууллагууд халдварт өвчний үед бизнесийн үйл ажиллагаагаа тогтвортой явуулж чадах бэлэн байдал хангагдсан эсэх эрсдэлийг үнэлэх;

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

4 countercyclical capital buffer
 5 systemic risk buffer
 6 capital conservation buffer
 7 systemically important institutions buffer

Хүснэгт 1. 6. Иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд хүргэх зөвлөмж

Зорилтот бүлэг	Зөвлөмж
ААН	<ul style="list-style-type: none"> • Зээл авахад тавигддаг шаардлага стандартуудыг хамгийн доод түвшинд байлгахыг уриалах; • Зээлийн хүүг бууруулах, зээл эргэн төлөлтийн хугацааг сунгахыг уриалах; • Зээлийн хүүгийн хэмжээг бууруулсан ч давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас зээлийн эргэн төлөлт, хүү хугацаандаа төлөгдөхгүй болсон үед гэрээ байгуулагч талууд харилцан тохиролцож, хугацааг хойшлуулахыг уриалах; • Банк бус санхүүгийн байгууллага болон хадгаламж, зээлийн хоршоодод зайлшгүй гарах зардлаас бусад зардлыг танахыг уриалах; • Халдварт өвчний үеэр алсаас ажиллах боломж, ажилласнаар гарах эрсдэлийг тооцоолохыг уриалах;
Төр	<ul style="list-style-type: none"> • Зохицуулалтын байгууллагууд хямралын үед нягт, харилцан уялдаатай хамтран ажиллах; • Эрх баригчид санхүүгийн болон санхүүгийн бус байгууллагуудад чиглэсэн зах зээлийн талаар авч байгаа арга хэмжээний талаар олон нийтийг мэдээллээр хангах; • Олон улсын зохицуулагч байгууллагууд болон зах зээлийн оролцогчидтой хамтран ажиллах; • Зах зээлд оролцогчдоос үйл ажиллагааны тасалдлын хэмжээ болон бусад оролцогчдоос нөлөөлж болзошгүй бизнесийн тасралтгүй арга хэмжээний талаар мэдээлэл авах;
Иргэд	<ul style="list-style-type: none"> • Ташаа мэдээлэлд автахгүй байх, зөвхөн найдвартай эх сурвалжийн мэдээлэлд итгэж, судалгаа шинжилгээтэй хандах талаар зөвлөмж өгөх. Дараах эх сурвалжуудаас найдвартай, үнэн зөв мэдээллийг авах боломжтой: www.frc.mn; www.mongolbank.mn; www.mof.gov.mn; www.dicom.mn; Хувийн санхүүгээ удирдах, 6–7 сарын хувийн санхүүгээ төсөвлөх, www.sankhuugiiinbolovsrol.mn цахим хуудаснаас мэдээлэл авах; Амьдралын даатгал, эрүүл мэндийн даатгалд даатгуулахыг уриалах.

Эх сурвалж: Санхүүгийн зохицуулах хороо

ТАВ. ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

2020 оны эхээр тархсан шинэ төрлийн корона вирус, түүний халдвараас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор улс орнуудын хэрэгжүүлж буй хорио цээрийн бодлого нь дэлхийн эдийн засагт нийлүүлэлт болон эрэлт талын шокийг үүсгэн олон улсын санхүүгийн зах зээлийн үзүүлэлтүүд огцом уналтад өртөөд байна. Халдварт өвчнөөс үүдэлтэй энэ удаагийн хямралыг 2009 оны санхүүгийн хямралаас ч илүү гүнзгий байж болзошгүй гэж эдийн засагч, судлаачид таамаглаж байна.

Халдварт өвчний тархалт, хөл хорионоос шалтгаалан манай улсын санхүүгийн салбарт үүсэж болзошгүй эрсдэлийг тодорхойлох, хямралын эсрэг улс орнуудын хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнээс суралцах, хүлээгдэж буй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх бодлогын саналыг боловсруулах зорилгоор энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэлээ. Халдварт өвчин тархаад нэг сар гаруй хугацаа өнгөрч, олон улсын санхүүгийн зах зээлүүдэд сөрөг нөлөө гарч эхэлсэн хэдий ч манай улсын санхүүгийн зах зээлийн хувьд вирусийн тархалтаас шалтгаалсан бууралт ажиглагдахгүй байна. Үүнд зах зээлийн суурь хүчин зүйлс болон цаг хугацааны хоцрогдол мөн нөлөөлж байж болох юм.

Судалгааны үр дүнд Санхүүгийн зохицуулах хорооноос шууд хэрэгжүүлж болох дараах арга хэмжээний саналыг боловсрууллаа. Үүнд:

- o Банк бус санхүүгийн байгууллагуудыг зээлийн хүүгээ одоогийн хүүгийн орлогоос зээлийн хүүгийн зардал, зайлшгүй гарах зардал болон алдагдсан боломжийн зардал, зээлийн эрсдэлийн зардлыг хассан зөрүүгээр зээлийн хүүгийн шимтгэлийг бууруулахыг мэргэжлийн холбоодтой хамтран уриалах;
- o Зээлийн хүүгийн хэмжээг бууруулсан ч давагдашгүй хүчин зүйлийн улмаас зээлийн эргэн төлөлт, хүү хугацаандаа төлөгдөхгүй болсон үед гэрээ байгуулагч талууд харилцан тохиролцож, хугацааг хойшлуулах;
- o “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн санг байгуулж, зарцуулах журам”-ын зээлийн ангилалд түр хугацаанд өөрчлөлт оруулах;
- o Банк бус санхүүгийн байгууллага болон хадгаламж, зээлийн хоршоодод зайлшгүй гарах зардлаас бусад зардлыг танахыг уриалах;
- o Зохицуулалтын байгууллагуудаас “жил бүр төвлөрүүлэх зохицуулалт үйлчилгээний хөлс”-ийг төлөх хугацааг хойшлуулах;
- o Хадгаламж зээлийн хоршоодыг бүх гишүүдийнхээ хурлаараа зээл болон хадгаламжийн хүүгийн хувьдаа өөрчлөлт оруулахыг уриалах;
- o Хорооноос ББСБ-уудын хувь нийлүүлсэн хөрөнгийн хэмжээг үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх шийдвэрийг хойшлуулах;
- o Үнэт цаас гаргаж буй компани үнэт цаасаа олон нийтэд сурталчлах ажиллагааг олон хүн цуглуулахгүйгээр цахим байдлаар хийж, үнэт цаасны танилцуулгаа танилцуулах чиглэлд технологийн шийдлийг ашиглах талаар андреррайтерд зөвлөх, шаардлагатай гэж үзвэл гадаадын хөрөнгө оруулагчид үнэт цаасны дансаа цахимаар нээх, номинал дансаар дамжуулан харилцагчийн мөнгөн хөрөнгийн гүйлгээг хийх нөхцөлийг бүрдүүлэх чиглэлд анхаарал хандуулан ажиллах;
- o Хувьцаа эзэмшигчид ногдол ашгаа авахдаа брокерын компанидаа мөнгө хүсэх өргөдлөө өөрийн биеэр очин гаргаж дансаа баталгаажуулж байгааг, харин үнэт цаасны дансгүй иргэд дансаа мөн

адил брокерын компани дээр очих байдлаар нээлгэж байгааг хялбарчлах, цаг хугацаа хэмнэсэн, чирэгдэл учруулахгүйгээр зохион байгуулах талаар “ҮЦТХТ” ХХК, МҮЦАЭХ болон бусад үнэт цаасны компаниудтай хамтран ажиллах;

- o Хувьцаа эзэмшигчдийн ээлжит хурлыг цахим хэлбэрээр хуралдуулах, ээлжит бус хурлыг эчнээ санал хураалтаар явуулах чиглэлийг барьж ажиллахыг хувьцаат компаниудад зөвлөх, ингэхдээ цахимаар хурал хийхэд санал хураах, санал тоолох ажиллагаанд элдэв сонирхлын зөрчил үүсэх, хууль бус үйлдэл гаргахгүй байх асуудлаар тодорхой чиглэлүүдийг зөвлөмжид тусгах;
- o Үнэт цаасны дараа төлбөр тооцооны Т+2 горим, төлбөрийн эсрэг нийлүүлэлт зарчим нэвтрүүлэх төлөвлөгөөний дагуу олон нийтийг хамарсан ажлуудыг хийж гүйцэтгэхдээ нэг дор бүх үнэт цаасны компаниудын төлөөллийг цуглуулахаас татгалзаж харин хэсэгчилсэн байдлаар зохион байгуулж ажиллахыг дэд бүтцийн байгууллагууд болон МҮЦАЭХ–нд чиглэл болгох, төлөвлөгөөний гүйцэтгэлд байнгын хяналт тавьж ажиллах;
- o Гэнэтийн болон давагдашгүй хүчин зүйлс тохиолдсон үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, бэлэн байдлын стратегийг боловсруулах, хямралыг даван туулах сан байгуулах.

ЗУРГАА. ХАВСРАЛТ

Санхүүгийн зохицуулах хорооноос зохицуулалтын байгууллагуудад хүргэх зөвлөмж

Шинэ төрлийн корона вирус (Ковид-19)-ийн халдвар эрчимтэй тархаад буй энэхүү үед Санхүүгийн зохицуулах хорооны зохицуулалтын байгууллагууд та бүхэн халдварт өвчний эрсдэлээс албан хаагчдаа хамгаалан, халдварт өвчин, хорио цээрийн улмаас зах зээлд үүсээд буй хүндрэлийг даван гарах нарийвчилсан төлөвлөгөөг боловсруулан чанд мөрдөж ажиллахыг зөвлөн “Харвардын бизнесийн тойм”, АНУ-ын “Халдварт өвчлөлийг хянах, урьдчилан сэргийлэх төв”-өөс гаргасан халдварт өвчлөлийн үед бизнес, санхүүгийн байгууллагууд үйл ажиллагаандаа дагаж мөрдөх зөвлөмжийг та бүхэнд хүргүүлж байна.

Бизнесийн үйл ажиллагааг нарийн төлөвлөх

- ✓ Бэлэн байдлын болон хариу арга хэмжээ авах төлөвлөгөөг боловсруулан түүнийг хариуцан хэрэгжүүлэх ажилтныг бэлтгэж, томилох, төлөвлөгөөг турших, тогтмол сайжруулан, мөрдөж ажиллах, түүнчлэн ажиллагсдын цалин, хангамжийг тасалдуулахгүй байх;
- ✓ Хэрэглэгчид, үйлчлүүлэгчдэд үзүүлэх үйлчилгээг тасралтгүй байлгах үүднээс бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрөл, хүргэх суваг тус бүрээр эрэлтийг таамаглан, байгууллагын санхүүгийн төлөвлөгөөг шинэчлэн мөрдөж ажиллах;
- ✓ Онцгой нөхцөл байдлаас шалтгаалан эрсдэлд орох хамгийн өндөр магадлалтай бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, бизнесийн үйл ажиллагааг тодорхойлон тэдгээрийн эмзэг байдлыг үнэлэн учирч болзошгүй эрсдэлийг бууруулах, хамгийн бага зардлаар даван гарах төлөвлөгөөг боловсруулж мөрдөж ажиллах, мөн халдварт өвчин тархан, хорио цээрийн дэглэмд шилжсэнээс шалтгаалан бизнесийн үйл ажиллагаа нь доголдон, орлогын эх үүсвэр нь тасалдаж буй үйлчлүүлэгчдийг тодорхойлон тэдэнд хүргэж буй бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний бодлогодоо анхаарал хандуулах;
- ✓ Өвчлөлийн тархалт, цар хүрээ, түүний нийгэм, эдийн засагт учруулж буй хохирол, төрийн эрх бүхий байгууллагуудаас гаргаж буй шийдвэрийн талаарх мэдээллийг албан ёсны эх сурвалжаас цаг алдалгүй, тогтмол авч бизнесийн үйл ажиллагаагаа төлөвлөх;
- ✓ Яаралтай, шуурхай нөхцөл байдал үүссэн үед холбоо тогтоох дэд бүтцийг бүрдүүлэн, шаардлагатай холбоо барих мэдээллийг бүртгэлжүүлэн, тогтмол шинэчлэн ажиллах;

Үйлчлүүлэгчид болон ажилтан, албан хаагчдын аюулгүй байдлыг хангах

- ✓ Олноор цуглах арга хэмжээ, аливаа хурал, зөвлөгөөн, үйл ажиллагааг хойшлуулах, теле хурал зохион байгуулах, ажиллагсдыг зайнаас ажиллуулах бодлогыг баримтлах, ажлын цагаа уян хатан болгох, шаардлагатай тохиолдолд боломжит хэлбэрээр цалин, мөнгөн тэтгэмжээр туслалцаа үзүүлэх;
- ✓ Харилцагчид, хөрөнгө оруулагчид, үйлчлүүлэгчидтэй интернет, гар утас ашиглан зайнаас холбогдож ажиллах боломжийг бүрдүүлэх, зайнаас харилцаж буй тохиолдолд үйл ажиллагааны мэдээллийн урсгалыг сайжруулах, харилцагчдад тогтмол мэдээлэл хүргүүлэх;
- ✓ Ажиллагсдыг хүн олноор цугласан, эрсдэл өндөртэй бүс нутгаар аль болох зорчуулахгүй байх, нийтийн тээвэр ашигладаг ажиллагсдадаа байгууллагын тээврийн хэрэгслээр үйлчлэх, эрсдэл өндөртэй бүс нутгаас ирсэн ажиллагсдад түр чөлөө олгон тусгаарлах;

- ✓ Ажиллагсдын дунд өвчний шинж тэмдэг илэрсэн, ажлын байран дээр эрсдэлтэй нөхцөл байдал үүссэн үед шуурхай хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө боловсруулах;
- ✓ Ажлын байрны эрүүл орчныг чанд сахин, ажиллагсдыг шаардлагатай ариутгагч бодис, амны хаалт, үнэн зөв мэдээллээр тогтмол хангах, эрүүл мэндийн болон бусад заавар, зөвлөмжийг цаг тухайд нь хүргүүлэх, тэдгээрийн сэтгэл зүйн эрүүл мэндэд анхаарал хандуулах, хяналт тавих;
- ✓ Ажиллагсад, үйлчлүүлэгчид, харилцагчдын хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох, тэдгээрт шаардлагатай эх үүсвэрийг тасалдуулахгүй байх тал дээр анхаарал хандуулах;
- ✓ Бэлэн мөнгөний гүйлгээ, бэлэн мөнгөөр хийгдэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс татгалзах;

Нийгмийн хариуцлагаа ухамсарлан олон нийтийн сайн сайхан байдалд чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх

- ✓ Өөрийн байгууллагад хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, сайн туршлагын талаар бусадтай хуваалцах, олон нийтэд мэдээлэх, уриалах;
- ✓ Төрийн эрх бүхий байгууллагууд, шийдвэр гаргах түвшний байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллах, тэдгээрийн шаардсан мэдээ, мэдээллийг шуурхай, үнэн зөв гарган өгөх, хүндрэлийг даван гарахад бүх талуудын оролцоо чухал гэдгийг ухамсарлан, нийгмийн хариуцлагатайгаар хүчин чармайлт гарган ажиллах;
- ✓ Өвчлөлийн эрсдэл, түүнээс үүдэх сөрөг нөлөөллийг бууруулах чиглэлээр өндөр хүчин чармайлт гарган ажиллаж буй байгууллагууд, албан хаагчдад туслалцаа үзүүлэх, нийгмийн хариуцлагын хүрээнд санхүүгийн болон бусад хэлбэрийн тусламжийг үзүүлэх, тэдгээрт шаардлагатай үйлчилгээг цаг алдалгүй, шуурхай хүргэх.

ДОЛОО. ЭХ СУРВАЛЖ

Bank of England, FSA, HM Treasury, Market wide pandemic exercise 2006 progress report, May 2008

Bank of England, FSA, HM Treasury, Overview of financial sector pandemic flu planning

Chad Bray and Enoch Yiu, Hong Kong banks to offer relief on mortgages, credit cards, corporate loans as coronavirus outbreak weighs on economy [мэдээ]. (2020.02.06) <https://www.scmp.com/business/banking-finance/article/3049396/hong-kong-banks-offer-relief-mortgages-credit-cards>

Chinese regions unveil credit support for virus-hit firms [мэдээ]. (2020.01.31) <https://www.aljazeera.com/ajimpact/chinese-regions-unveil-credit-support-virus-hit-firms-200131152444861.html>

Hong Kong offers cash handouts to ease coronavirus impact [мэдээ]. <https://www.ft.com/content/e170894c-5866-11ea-a528-dd0f971febbc>

Liu, HaiYue, et al. "The COVID-19 outbreak and affected countries stock markets response." International Journal of Environmental Research and Public Health 17.8 (2020): 2800.

Travel Insurance Coverage & Coronavirus Trip Cancellations Explained [мэдээ]. (2020.02.28) <https://www.schengenvisa.info.com/news/travel-insurance-coverage-coronavirus-trip-cancellations-explained/>

Vietnam needs stimulus package to alleviate coronavirus impact, ministry says [мэдээ]. (2020.02.12) <https://www.reuters.com/article/us-china-health-vietnam/vietnam-needs-stimulus-package-to-alleviate-coronavirus-impact-ministry-says-idUSKBN2061DX>

World bank, Global economic prospects (June 2020) <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

Zoey Zhang, As Coronavirus Hampers Business Activity, China Seeks to Ease Financial Pressure [мэдээ]. (2020.02.05) <https://www.china-briefing.com/news/china-ease-financial-pressure-businesses-coronavirus-outbreak/>

Иргэний хууль

Монголын хөрөнгийн бирж www.mse.mn

Худалдаа, аж үйлдвэрийн танхимын тухай хууль